

СИЛА

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА¹

I

До ранку звістка про пароплав блискавкою облетіла всіх і громом приголомшила монтажників. На всіх роботах майданчика засумували. Поспішати тепер з монтажем нікуди. Пароплав, що віз останні турбінні частини з Америки, через бурю, затримався в морі.

Тепер, не раніше як через три тижні, можна сподіватися на покришку й останні частини. А без покришки, регулівних лопаток, контрольних гвинтів турбіна — як людина без голови.

Кішка половину бригади слюсарів послав на чорну роботу.

Цілий день їх ганяли десятиники чорноробів, то чистити блоки, то тягати бруси з топелів монтажного майданчика. Більше часу витрачали на переходи та на чекання розпоряджень, ніж на роботу.

Друга частина монтажників, теж наполовину завантажена, виконувала дрібний монтаж. Робота йшла повільно. Часто курили, більше присиджували.

— Ех, наче молотом по руках хтось гепнув. Одна жменя роботи, і тієї виконувати не хочеться, — з досадою сказав Рудковський.

Ця звістка всіх якось приголомшила. Чіткий графік робіт, що до цього вже перекривався перемогами бригади, тепер поламався. Далі шлях закрито. Плани марні.

— А час летить. Ні на хвилиночку не зупиниться. Строки наближаються. А договір? Обіцянка? А обов'язок? — дрібно крокував похмурий Рудковський до Сагайдака й Попова, мов наступав на них.

Ті мовчки підперли спинами лопать і смоктали цигарки.

Другий день після телефоно рами на майданчику позначився ще більшим спадом темпу.

А надвечір терпець монтажників увірвався. Обурені нераціо-

¹ Кінець. Початок див. у № I Чув. Шляху* за 1934 р.

нальним використанням їх тоді, як ціле будівництво потребує слюсарів, вони за годину до шабашу кинули роботу й схвилювані збиралися біля робочого колеса.

II

Фред, помітивши самотню Марусю біля чергової телефонної будки, бадьоро підтяг широкі картаті штани, обсмикнув руду сорочку, стяг трохи комірець металевою застібкою, полагодив краватку на товстій шиї й поспішив до дівчини. Біля неї бадьоро, твердо, мов військовий, ударив жовтими крагами, делікатно уклонився їй. Усмішка щиро розпливлася на широкому, червоному лиці...

Маруся мовчки ледь-ледь кивнула головою й нахилилася до телефонної трубки. Спід чорних вій соромливо заїскрилися чорні, мов гудрон, очі.

Фред повагом сів поруч дівчини. Жартівливо й собі нахилився до трубки, ніби крадькома хотів підслухати телефонну розмову. У грудях прорвався вулкан бурхливої жагучої молодості.

Раптом схопився. Маснувате лице — пополотніло.

Очі погасли, помутніли, мов затуманене скло. Застиглим поглядом зупинився на монтажниках, що чомусь передчасно кинули роботу й збігалися до гурту, чогось сердито махали руками, паперами й потім організовано на чолі з Сагайдаком, Поповим і Клімовим, з бурхливими вигуками, рушили прямо на нього.

Фред затремтів. Злякано озирнувся, шукаючи очима будь-якої щілини, де б можна було сховатись. Але монтажники йдуть так хутко, що сховатись вже не встигнеш. І здається йому, що ці розлютовані люди зараз кинуться на нього. Він повільно, несміливо крадучись, тулиться за спину телефоністки, намагаючись хоч трохи сховати себе від схвилюваних монтажників. Перед ним яскраво постала торішня жажлива картина. Отак само тоді робітники їхньої фірми в Америці передчасно кинули роботу. Юрбилися, розлютовані збігались з усіх велетенських чорних цехів, потім грізно бурхливою людською лавою рушили до контори, вимагаючи зменшення робітного дня, полегшення умов праці, збільшення заробітку.

Пам'ятає, коли він — Фред, разом з кількома соцдеками намагався умовити робітників знов стати до варстатів, та щось зчинилося жажливе. Людський натовп накинувся на нього, підхопив і закрутив, немов у вогняному вихорі. Аж другого дня Фред опритомнів у лікарні.

Проте, монтажники пройшли повз і, не звернувши на Фреда уваги, хутко попрямували вниз до контори виконроба. Навіть спостережливий Рудковський був так схвилюваний, що не звернув уваги на Фреда, який сидів біля Марусі.

— Що з вами? — здивовано спитала дівчина, — відірвавшись від трубки.

Фред мовчав. Тілом пробігало тремтіння. На покрапленому ряботинням чолі виступила дрібна роса.

А злякані очі проводили у двері контори бурхливу юрбу монтажників. В уяві — спогади страйку в Америці й лікування. Його тоді помилково поклали в одній палаті з робітниками, що їх підбрали теж на майдані після страйку. Пам'ятає, немов це тількищо відбулося: як його сусід по ліжку, важко поранений, помирає у тяжких стражданнях. Хворі робітники у білих халатах підводилися з ліжок, спираючись на костури, і мовчки підходили прощатися з товаришем.

Бачив Фред, як сльозились їм очі, як гаряче цілували вони молоде, схудле лице товариша. Той уже не корчився від болю, а спокійно, мовчазно дивився на друзів. Тільки дві повні, чисті росинки виступили йому з потьмарених очей. Мовчазне прощання розхвилювало і його. Він теж підвівся з ліжка й підійшов до хворого, щоб зробити те, що й інші. Але коли умирущий побачив біля себе соціал-демократа, — чомусь умить сіпнувся, щось люто, ледве чутно прохрипів, зціпив зуби, заплющив очі й штурхнув з усієї сили від себе Фредову руку. Потім одвернувся й притих.

А другого дня Фред бачив, як трирічна тендітна дівчинка схопила того ж сусіда за руку й блідим личком з переляканими оченятами притулилася до вже нерухомої пожовклої щоки свого батька.

III

У коридор контори бригада увірвалася мов буря, а вже до кабінету виконроба людська лава вливалася повільніше, щільно заповнюючи кімнату. То там, то тут чути було застережливе шепотіння:

— Тихше!

— Тихше, товариші...

Поруч виконроба сидів американець Біндер. Здивуванням зустрів він людську хвилю. Ніяково посміхнувся, хоче приховати від сторонніх своє внутрішнє хвилювання й побоювання, що з появою бригади якось гостро діткнулося його, нагадавши йому про те саме, що і Фредові.

— Що ви, гуртом, щоб не страшно? — весело зустрів монтажників виконроб.

Натовп трохи сахнувся. Розступились, переглянулися. Попов і Сагайдак мовчки сіли похмурі, ніби вони не втручалися у „страйк“ слюсарів. До столу пробився Рудковський.

— Чи по одному, чи всі разом, — одноразово. У нас таки на мовтажі щось те-є... Щось не так, Мар'яне Константиновичу. То було що далі робота напружувалась, піднімалась, відчуваєш, мов кран піднімає цебро, а ми напружені, мов

троси. А тепер г-р-р-р... Назад. Наче зуби повилітали в шестернях,—скреготнув зубами й крутнув рукою Рудковський.

— Далі так не можна. Нас, слюсарів, сюди прислали ремонтувати турбіни, а не гав ловити. А вас посадили керувати, думати, щоб як краще... Так от: давайте нам, що ви там надумали. Викладайте сюди — повів рукою по мовчазній юрбі,—все, що скупчилось у вашій голові.

— А ми теж дещо додамо своїми „цеберками“,— жартома показав на голову і витяг блокнот з пропозиціями, що їх схвалено сьогодні біля турбін.

Натовп загомонів;

— Нараду!

— Виробничу нараду треба!

— Доповідь!

— Ми все хочемо знати про монтаж.

Рудковський сміливо, ніби жартівливо, підступив до американця:

— А ви, містере Біндере, теж не ухиляйтеся. Розчиняйте скарбницю своїх знань. З'єднуйте свій,—показав на голову,—з черепком товариша-виконроба і думайте, думайте разом, поки не піде все як по маслу, конвеєром!

Біндерові дуже сподобалися прості, жартівливі і разом суто ділові вимоги старого слюсаря, хоча зміст їх був йому більше зрозумілий через рухи, а не мову, Рудковського. Щиро засміявся й покивав головою.

Виконроб зрозумів вимоги бригади.

— Що ж,—проведемо нараду,—сказав він і почав доповідати, як ітєме монтаж.

Нарада зустріла заспокоєння виконроба про строки монтажу багнетами критики.

Радо схвалили Гапоненкову пропозицію, зачитану Уральським, що її перед нарадою принесла Гапоненкова дружина. Цей варіант подальшої роботи доповнював і поширював пропозицію самих монтажників.

Біндер, вражений таким „страйкуванням“ більшовиків, охоче погодився з думкою Гапоненка, яка на певний час давала можливість і без покришки та лопаток форсувати монтаж турбін. Потім він звернувся до Уральського:

— Дивні у вас страйкарі. Прямо не доберу...—перебрав пальцями біля високого зморшкуватого чола.—У нас страйкарі вимагають у господарів зменшення робітного дня, збільшення зарплати, полегшення праці. А тут навпаки—домагаються ущільнення робітного дня. Самі заставляють своїх господарів, щоб ті „думали“ і ще більш завантажували їх роботою,—голосно підкреслив він останнє.

— Бо вони ж і є господарі,—відповів Уральський.

— Господарі,—про себе пробурмотів американський фахівець.

Здивовано повів очима по замурзаних обличчях монтажників, що засипали репліками доповідь виконроба, сперечались, подавали пропозиції. Незрозуміло якось зупинився поглядом на вікні, на запінених хвилях, що бурею мчали від греблі, обгинали перегатку копані і теж, здавалось, незрозуміло кипіли, кружляли за вікном.

IV

У кімнаті тихо й душно. За вікном сонце грається спекою, морщить лапате листя молодих білих тополін. У розчинену квартиру ринув відгомін будівельного шуму.

Пів на одинадцять. Гапоненко підвівся на лікті. Голова йому важка, у скроні щось колючо ворухнулося. В спині ломота.

Так відчував себе ще юнаком 1905 року, знепритомнівши після „гарячих“ урядника за поширення прокламацій проти свого господаря, власника заводу. Знов упав на подушку.

До кімнати ввійшла дружина.

— Ти вчора віднесла Уральському?— зустрів її.

— Віднесла.

— Що він сказав?

— Розгорнув, подивився і нічого не сказав,— відповіла дружина.

Гапоненко, незадоволений відповіддю, нахмурився.

— А що роблять біля турбін?

— Не бачила.

— Та що ж ти тоді бачила?— гнівно крикнув на неї.

Жінка не образилась. Сідаючи поруч хворого, спокійно продовжувала.

— Бачила, що Попов і ще кілька монтажників підносили каменярям жорству.

— Підносили? Каменярям?— підхопився Гапоненко.

Очі з жахом уперлися в дружину. Хутко підвівся з ліжка. На очі насунулась темрява, потім розійшлася. Поквапливо натягав на себе свою сіру сорочку й плямуватий піджак. У м'язах відчувалась кволість, коліна підгинались.

Дружина занепокоїлась; сердилася на себе за те, що сказала.

— Куди ти йдеш?— турбувалася вона.— Ти ж ще тремтиш?

— Сама ти тремтиш,— сухо відповів чоловік.

Хутко одягся. Накинув капелюха на забинтовану голову, глянувши у дзеркало. На нього звідти дивилося схудле й пожовкле лице. Під очима сині зморшки. Напухлі губи блищали пухирцями.

— Як виродок. Ще полякаю всіх,— кепкував із себе Гапоненко.

— А ну дай, Анюто, мірочку,— звернувся до дружини, не слухаючи її прохання, щоб не йшов не видужавши на роботу.

— Треба бризнути в шлунок гаряченьким. Хай припече там оті лихоманські мікроби.

— Ти ж не п'єш? — зауважила жінка.

— Дай, дай! Хай припече.

Дружина витягла з шафи карафку жовтуватої настійки. Налила чарку, поставила на стіл, а карафку знов до шафи.

— А як же пити? — обережно полапав рани на губах. Хіба через ліжку?

Зігнув дудочкою клаптик чистенького паперу. Направив кінчик у вузькороззявлений рот, щоб не торкалась пораниених губів, задрав трохи голову і, підтримуючи лівою рукою паперову лічку, правою перекинув у неї чарку.

Ковтнув, скривився трохи.

— Ага, тепер не трясимеш стерво. І хутко вийшов з кімнати.

V

Фред незадоволено зустрів Гапоненкову пропозицію, схвалену нарадою. Сердився і лавав свого заступника Біндера за те, що той погодився з думкою Гапоненка. Ця пропозиція руйнувала весь американський метод монтування турбін, примушувала відступити від їхніх правил складати агрегат на бетонних стоянах цілком, по черзі. Він був тієї думки, що монтувати кілька турбін разом, на лубових стоянах, та ще й за тимчасовими шаблонами замість регулювальних лопаток, як це зараз робиться за пропозицією більшовиків, не можна. Він певний був, що в Радянському Союзі, у цій „технічно неписьменній“ країні, не можуть удо коналити високу техніку Америки.

Суворий, він повільно крокував майданчиком між кратерами. Поглядом блукав по сірому бетоні, шукаючи причини, вичікуючи зручного моменту, щоб спростувати пропозицію Гапоненка, припинити знов монтаж до одержання решти частин.

Але монтажники, одержавши наказ розгорнути монтування, ніби всупереч настроям Фреда, жадібно кинулися до роботи. Майданчик знов загомонів металевим дзвоном, немов прокинувся із сна.

VI

Чотири струмини сильного вогню, з сичанням вириваючись із форсунок, розбивалися на металі в бризки. Лапате червоне полум'я лизало внутрішнє тіло бандажу. Монтажники поволі повставали всередині обруча, рівняючи вогонь. Смердюче повітря гаряче тисло їх з усіх боків. Соняшна спека збільшувала жар, блищала на голих засмаглих плечах, на мокрих грудях.

Сутулуватий Біндер повільно кружляв з термометром навколо вогняного бандажу, вимірював температуру. Полум'я

плигало спід обруча на зеленкуватий фартух. Біндер сахався набік.

Пузняк слідкував за американцями. Раз - у - раз постукував ключем по розпеченому металу, прислухався до звука, немов диригент до камертона.

— О, готове! — крикнув він Біндерові. Той з висоти здивовано поглянув на низенького Пузняка.

— Хто вам сказав? — посміхнувся американець. Пузняк хутко ще кілька разів постукав ключем по бандажу.

— О, чуєш. Пухтять...

Біндер миттю затулився рукавом від полум'я, приставив термометр до металевого тіла. Глянув на поцвироване скло, почервонів: вухо монтажника точне, як американський прилад.

— Ал-л-о! — гукнув Біндер монтажників і махнув рукою припинити вогонь.

Форсунки замовкли, полум'я спало. На поклик Пузняка десять слюсарів хутко, мов на пожежу, прискочили з інших робіт. Вихорем плигнули вони в середину бандажа, віхтями обтираючи закурене крицеве тіло, не даючи йому прохолонути.

Біндер, задоволений чіткістю роботи монтажників, бігав навколо бригади. Поступово, не помічаючи того сам, захопившись вогняним поривом радянських робітників, схопив віхоть і собі.

Фред навпаки: байдужий до живого оточення, ніби звичайний стороній спостерігач, повільно переступав ногами. Сів збоку на лопаті. На очі низько насунув рудий джон, з срібної головки кістяної люльки густіше запахкали шовкові клубочки диму.

Та раптом терпець йому увірвався: і сум, і спокій розвіяв йому променистий вихорець.

— О - е! — схопився, крикнув вражено, розвів пухкими руками.

Три постаті не звертали уваги на здивованого Фреда. Зігнувшись, тремтячи, переступали вони з ноги на ногу під величезним нафтовим баком. З них капав мазут. Важко було впізнати, що то були: інженер Уральський, виконроб Пашницький і Гапоненко. Останнього зовсім не впізнати. Білий бинт на голові, поруділий від мазуту, звисав трохи на плечі. По чорно - рудій лисині збігали дьогтяні краплини поту. З червоно запечених заструплених від малярії губ, по масній давно не голеній бороді покрутилася й присохла червона стьожка.

— Е - о... — гучно вихоплось з широко роззявленого рота Фреда.

Він не втримався, зірвався з місця, бадьоро підбіг до Гапоненка і своє плече підставив під забруднений величезний бак.

Гапоненко помітив, що Фред шукає причин спростовувати його варіант монтажу. Побачивши таку зміну в американця, мерщій підійшов до нього.

— Ну, містере Фред, — хитрувато глянув у веселі очі американця. — Це ж і ваше досягнення, — повів рукою на майданчик, де відбувався монтаж.

Фред підсунув козилок вище. Над головою сильно гудів кран, піднімаючи нагрітий величезний бандаж. Поодаль із пакунків конструкцій, у шумі, грюканні й дзвоні, виросло вже друге робоче колесо. — Усмішка розпливалася на його широкому лиці.

— Ну, да... — гордовито погодився він.

Гапоненко запроменів з радощів.

— Так можна вже готуватися до нагрівання й другого, — продовжував поступово завойовувати американця.

Фред і з тим погодився. Подивився в свій рисунок. Тикаючи в нього пальцем, наказав Гапоненкові завтра використати їхній вихідний день, розпочати наварювання планок на лопатях. Майстер, користуючись нагодою, витяг з кишені другий рисунок — колективну раціоналізаторську пропозицію монтажників про надівання бандажа другої турбіни і подав американцеві.

Фред поверхово зиркнув очима на рисунок і скривився:

— Не-е... Русіш американець. Ваш тольки грю. Грю! — махнув руками, мовляв, молотом лише гатити та важку роботу виконувати.

— А у техніка, американ, техніка ваш... — заплющив очі, захитав головою, мовляв: в американській техніці ви як темної ночі без очей.

Гапоненка образила ця відверта в'їдлива іронія. Не витримав, хутко й мовчки пішов від американця. Він яскраво уявляв реальність цієї пропозиції. Це ж так просто: зробити дерев'яні стояки для риштовань, і вони згодяться на всіх турбінах під час нагрівання. Навіщо гаяти дорогий час? Метал на наварювання планок? А головне це пропозиція здешевлювала втриє роботу і в п'ять разів прискорювала натягання бандажів.

— Це ж реальність! Це ж темпи! Ех чорт!.. — крізь зуби люто загнув на зневажливе ставлення американця до цінних пропозицій.

— Чого сумуєш? — смикнули його за рукав обидва разом веселі Попов і Сагайдак.

Таємниче напівголосно:

— Іди сюди, — потягли Гапоненка до бандажа другої турбіни, де вони обскрібали фарби, іржу, готуючись до нагрівання.

— Дивись, здорово?—показали пляму на тілі бандажу, чисту мов дзеркало після якогось розчину.

Гапоненко миттю нагнувся, потяг носом колючий запах каустичної соди. Зрадів:

— Здорово! Йй-бо здорово! Хоч вона й дорога, та час дорожчий.

— За те в десять разів прискорить чистку обручал!

Майстер хутко витяг блокнот, написав наряд на хімічний розчин.

— На, Мишунь, качай мерщій до склепу,— наказав Попову.

Той радий, що їхню пропозицію так хутко перетворюють в життя, схопив папірець і бадьоро подався з майданчика.

— А американці?— сказав Сагайдак.

— К чорту їх,— блимнув сердито майстер.

Глянув скося на Фреда, що спокійно поодаль димив люлькою.

— Завтра в них вихідний. Ми повинні вчинити їм цілу „революцію“.

— Яку революцію?— не зрозумів Сагайдак.

Гапоненко нахилився:

— Через тиждень,— кивнув головою на Фреда,— казав він, почнемо нагрівання бандажів і другої турбіни. Так я йому,— витягся і щось пошепки доказав тому на вухо.

— Ого!— здивовано вигукнув Сагайдак.

І вони хутко зникли за велетенським, обмотаним проолієним чорним папером, валом другої турбіни.

VIII

А через день після вихідного дня американців, з Фредом щось справді сталося надзвичайне. Червоний від люті, він пробіг майданчиком поміж турбінами, щось пробелькотів англійською мовою, голосно вилаявся російською. Потім хутко майнув униз бетонного коридору, сів за столом у своїй конторі й запихкав люлькою.

Гапоненко, здивований, не зрозумів, що сталося. Він сподівався зовсім не такої революції містерів.

Кілька разів посилав Попова до контори Фред, щоб той перевірів вчорашню роботу, але американець з ним і балакати не хотів. Тоді Гапоненко сам пішов до нього. Фред, помітивши у вікно майстра, хутко одвернувся до стіни.

— Що скаже містер Фред про вчорашню роботу?— сміливо запитав з дверей Гапоненко.

Той нервово сіпнувся, не бажаючи розмовляти, потім, грохи обернувшись, сердито рявкнув:

— Плякка варить.

— Не треба,— стримано сказав Гапоненко.

— Як ні трепа? — скочив на ноги розлютований Фред і вдарив по столі кулаком.

Підскочив Даламар, і чорні крапки рясно посіли одяг і скуласте обличчя Біндера, що здавалось теж от-от кинеться на Гапоненка.

Фред, люто блискаючи жовтватими баньками, щось грізно белькотав, кричав своєю мовою, пристукуючи кожне слово кулаком, заляпаним атраментом. Потім підкреслив мішанкою.

— Мой містер Фред! — Фред ткнув себе в груди пальцем. Ідьот до холівне управі. Не хочет рапотать.

Сів і знов одвернувся від Гапоненка на знак того, що йому вже нічого стояти тут у їхній конторі.

Микола Іванович спокійно зачинив за собою двері. Але коли вийшов з тунеля, відчув неспокій. Він уявив собі, що вони можуть справді зараз піти до головної управи, відмовитись від роботи, яка щільно пов'язана з виготовленням фірмою турбін, і тоді через нього перевернеться вся робота на цій велетенській будові.

— Це ж буде скандал, — вихопилось у нього. Перебрав у голові спогади, пильно перевіряв усі моменти зустрічей, розмов і стосунків з американцями. Намагався знайти те зернятко, що з нього так хутко виросло обурення у Фреда. Але не знаходив його і тільки знизав незрозуміло плечима.

Кішка задоволено поблискував очима. Він навмисне затримався після нічної зміни, щоб довідатись, чим кінчиться ця сутичка Гапоненка з Фредом. Злісно посміхнувся і пішов з майданчика.

Монтажники теж не розуміли причини обурення американців. Перешіптувались, догадувались. Тільки Марусі була відома таємниця суперечок. Вона бачила, як народжувалась, розвивалась і як зросла ця буря. Трохи засоромлена, підійшла вона до майстра.

— Товаришу Гапоненко, я зараз викличу сюди американців. Той з недовір'ям глянув на неї, усміхнувся.

— Піди, може вишпурне тебе з кімнати.

Дівчина хутко повернулась і побігла в тунель. Рудковський аж крикнув:

— Стерво! Повісилась... Сама повісилась. — От тобі й комсомолка.

Пригадав кілька зустрічей її з Фредом отут, на майдані. Вони тоді здавалися йому холодними. Був певен, що Маруся не вдарить лицем у грязюку. І хоч учора вона водила його в кіно, проте думав, що то все дрібниці. А тепер всі ті дрібні моменти сповнилися іншим змістом.

Розгублено став у задумі, шукаючи порятунку для дівчини.

Маруся не помітила турбот старого. З піднесенням підійшла вона до дверей контори американців і тихо постукала. Від-

повіді нема. А у вікно бачила, що вони тям сидять і що горить лампа. Ще раз постукала. Не діждавшись відповіді, тихо взялась за клямку. Ступила через поріг. Груді піднялися й сіпнулися під синенькою блузькою, немов дичина в густих кущах.

— Е-о!.. — скочив із стільця Фред, помітивши трохи засоромлену дівчину.

Обурення з нього вмить мов водою змило. Почервонів. Аж тепер помітив обляпаного атраментом Біндера, який при дівчині теж змінився. Хутко витяг хусточку, обтираючи обличчя й руку; делікатно уклонився:

— А, Марусю! — Просим, просим — і підставив стільця.

— Дякую, — відказала дівчина.

Маруса почала про те, за чим прийшла:

— Ми вас там увесь час чекаємо.

— Хто? Де? — Фред, вражений жагучим дівочим докором, аж підвівся з стільця.

— Біля другої турбіни. Вся бригада і Гапоненко чекають, щоб ви показали їм, де і як наварювати планки.

Фред трохи нахмурився при слові „Гапоненко“, але пронизливий дівочий погляд гіпнотизував закоханого американського інженера. Він із своїм помічником хутко пішли тунелем слідом за Марусею.

Не доходячи до робочого колеса № 2, Фред на ходу сухо кивнув Гапоненкові, мовляв: іди, я вже тобі покажу, де наварювати, коли ти в цій „дрібниці“ не тямаш. Та, глянувши туди, де треба наварювати планки, він раптом зупинився і аж сахнувся вражений. Очі широко розкрилися і високо підняли кущуваті руді брови. Несподіванка приголомшила обох американців. Вони мов помітили і не в силі були жодним згуком висловити своє здивування.

Перед ними було друге робоче колесо не тільки з планками, а вже навіть з надітими бандажами. Монтажники за вчорашній вихідний день зробили те, що за планом треба було зробити через тиждень.

Як вони це встигли зробити? Адже на саме приварювання планок потрібно було мінімум два дні.

Гапоненко сміливо підійшов до них і гордовито показав пальцями на невеличкий рисунок. Фред ніяково глянув на синенький папірець раціоналізаторської пропозиції, яку він позавчора так безапеляційно і незграбно відхилив, і засоромлено відвернувся. Біндер не витримав, підійшов до Гапоненка і обома руками гаряче потиснув йому руку.

А вражений Фред немов прикипів на місці, стояв і все дивився на велетенське, як будинок, змонтоване вже робоче колесо.

Обличчя монтажників сяяли від сонця і перемоги, а американських фахівців бралося проміння сорому.

ЧАСТИНА П'ЯТА

I

Над майданчиком, з кострубатих рам каркасу, сотні яскравих лампочок звисали вогняними гронами. Гори червоних лопатей турбін, товстих, блискучих, як скло, виточених турбінних і генераторних валів обливалися електрикою, як сонячним світлом. Поміж цими частинами майбутньої електростанції і велетенських кратерів, малюсінкі на вигляд снують монтажники. Ворона долоня ночі тисне згори на них крізь плетені металеві ґрати. Віддалік чорною плямою розляглася серед Дніпра скеля „Крісло Катерини“, а від її гранітних ніг прослалися по воді хвилясті вогняні шляхи.

Гапоненко обійшов турбінні шахти, сповнені рухами ударної роботи, шумом, торохкотінням пневматики і полум'ям вогню, пробіг господарським оком жвавий конвеєр на монтажі першої і другої турбіни і присів на пакунку.

Спітніла сорочка липне до спини, але ноги відчули надзвичайну легкість; стало млосно. Якось особливо приємно закурсувала кров. М'язи зм'якли, відчувається виснаженість, велика витрата сил.

Три доби безперестанної біганини цим довгим майданчиком, його бетонними тунелями та крутими сходами без сну й відпочинку відбилися на лиці й постаті майстра. Голова одерев'яніла, і думки в ній ледачі, ледве ворухнуться. А в очах немов товченого скла насипано: ріже безсоння. Повіки, важкі мов гирі, сунуться на очі. І хочеться Миколі Івановичу впасти отут, на пакунках, витягнутись на весь зріст і віддатися обіймам солодкого сну.

Та при цьому всі його сили знов збігаються, скупчуються повстають проти втоми. Він зривається з місця і знов біжить до кратера. Розуміє, що такими засобами боротьби з втомою він робить замах на свої ж сили і на завтрашню працю, яка корисніша, ніж сьогоднішня. Та хіба він винен, що його ніким замінити? Пузняк уже четвертий день у відряженні, а Кішка, що мав сьогодні керувати нічною зміною, уже третій день хворіє.

Бачив його сьогодні Гапоненко. Він з перев'язаною головою приходив відвідати роботу. Це викликало у Миколи Івановича співчуття до хворого, як до відданого своїм обов'язкам бригадира і надало ще більше бадьорості витримати ці дні самому за трьох.

Обійшов востаннє всі куточки, де тривав монтаж, дав кожній парі монтажників чітке завдання і попрямував додому спочити. Так зробити всі йому радили ще вдень. Але порівнявшись з бандажем третьої турбіни, що обсмалений стояв поруч робочого колеса, Гапоненко далі йти не міг. Роз'єднаність

турбінного колеса з цим величезним обручем зупинила його і стисла серце. Вона дратувала і немов глузувала з безсилля Миколи Івановича поєднати ці дві велетенські частини турбіни в одну. І хочеться йому зараз-таки вирвати спід землі сонце, розігнати хмари і почати знов нагрівання, щоб і третю „гнати“ конвеєром разом з першою та другою.

При цьому він, ніби не помічаючи, повернув з того шляху, що вів його додому, попростовував до низенького пакунку і повільно простяг на ньому своє перевтомлене тіло.

II

Після засідання бюро комсомольського осередку Клімов поспішав на монтажний майданчик. У кишені пальці тиснули таємну заяву. Струмінь прожектора, впавши з високого каркасу гідростанції, викрив схвильованість на його безвусому гоструватому лиці.

Обурення всіх монтажників відбилося під русим кошлатим волоссям на обличчі комсомольця Клімова, коли він оббіг кратери. Він знов не знайшов на роботі Кішки.

— Де ж він?

Вихопив з кишені папірець і, озирнувшись навколо, насупив широкі (золотисті в промінню електрики) брови на таємний адрес. Помітивши на пакунках сонну постать Гапоненка — аж затремтів. А шалена лють до Кішки викотила на порепані губи ріденьку слину.

Клімов знав, що Гапоненко три доби працював без відпочинку. Сьогодні йому всі монтажники й виконроби радили спочити дома, поновити сили, але цей відданий праці майстер знов замінив домашню спокійну постіль на дерев'яний пакунок у цьому гуркоті. І виснажує себе надмірно тільки через того симулянта, п'яницю Кішку, до якого в Гапоненка з'являлося ще й товариське почуття.

Не бажаючи зараз турбувати майстра, Клімов ще раз поглянув на таємний адрес у заяві та три ламані робітничі підписи олівцем і хутко побіг з майданчика.

Вартовому, що стояв біля входу, впало в око стурбоване обличчя молодого монтажника. Підвів рушницю, хотів зупинити його, але чомусь затримався і підозріло провів комсомольця косяками очей у пільму.

Клімов хутко вибіг на гору. Пройшов земельно-скальний виселок, силово тимчасову електростанцію, що вночі важко гупала і сміялася двома поверхами вікон на чорному склі Дніпра. Попереду все рідшали й рідшали вогні розкиданих по кручах бараків. А позаду — злива електровогню, і в ній купається гребля, шлюз, гідростанція, полощеться шумлива ріка.

Величезна заграва підбилася під смоляну стелю неба і запрошила вогняним туманом чарівний фон гідробудови.

Перед очима Клімова все ще триває гарячкове бурхливе засідання комсомольського осередку.

Три юнаки, подавши заяви про вступ до комсомолу, подали окремо і колективну заяву про пияцтво бригадира Кішки. Обличчя почервоніли, очі грають, і вони, напіраючи на стіл, вимагають від Клімова, як секретаря цехосередку, викрити лжеударника.

— Нам не треба, не треба, не треба п'яниці!.. — гриміли вони.

І це „не треба“ глибоко врізалось Клімову в голову й до багато чого зобов'язувало.

Спотикаючись, він ще дужче напружив ноги у темних ярах і виривався з їхніх пащ на гору, до виселку.

Перед розпорошеними вогниками дерев'яних будинків він зупинився. Куди йти? Де саме має бути Кішка? В заяві було зазначено лише номер виселка і прізвище спекулянтки, що таємно торгує горілкою. Але в кого серед ночі допитаєшся про це брутальне прізвище? Аж тепер розгнівався на себе, що згорячу не довідався на засіданні точного адреса.

Притишивши ходу, повільно крокував узгір'ям понад берегом, втрачаючи надію знайти тут свого бригадира. З одного боку на нього дивилися розсіпані блискучі очі виселка, а з другого вниз упав у чорне провалля берег. Нічна тиша обіймала робітничий виселок. І тільки з багатьох розчинених вікон виривалася мелодія радіохвиль.

Остаточно втративши надію виконати зобов'язання комсомольського засідання, Клімов повернув до осяяної гідростанції. Раптом збоку до вух йому долинув знайомий хрипкий голос. Зупинився: у маленькій хатині, схожій на дерев'яний курінь і звислий над крутим ярмом, біля вікна сидить Кішка. Крізь косе віконець хатини приватника Клімову добре видно веселу компанію за столом, заставленим пляшками і тарілками з помідорами. І це так близько, що навіть видно, як спід розірваної сорочки випинаються волохаті груди бригадира, як він войовничо махає над столом засуканими рукавами і щось кричить.

Клімов, зціпивши зуби, збіг у яр і, крадучись поза кущами, наблизився до вікна.

Господарка моторно трусила серед маленької хатини своєю обвислою постаттю. Її чорні очі під зморшками масного безсоромного обличчя яхидно усміхалися. Раділа вигідним гостям.

Непомітно для себе Клімов підліз так близько до вікна, що його міг би помітити кожен крізь шибку. Трохи звернувшись у тінь і сховався в кущах від п'яних очей.

Почувся голосний брязкіт тарілок та скляного посуду від удару кулаком по столу. Клімову невидно, що сталося, але добре все чути. Користуючись цим моментом, він виставив з густого листя своє напружене обличчя.

Кішка. — Кого, мене? Мене? Ех, ти, дурненька хазяечко! Вони цінують мене, як я горілку! Без мене дихати не можуть. А надто тепер, особливо зараз. На майданчику чорт зна що робиться. Американці страйкують, турбіну монтуємо вже третю, а кришки ще жодної. Америка, губа не з лопуцька, знає де смак: гроші забрала, а турбіни — дулю, о! А ти кажеш — виженуть!

З вікна вихопився голосний регіт. Тихенький північний вітерець підхопив його, вдарив ним об низенькі похилені стіни і разом з гарячим клубком просякненого цигарками й горілкою повітря, шпурнув усе це в куші на Клімова.

Господарка. — Боронь боже вас, голубчику. А все ж таки знаєте, у них закони гостріші. Як хто не вийшов день-два на роботу, так і прогульником пишуть. А прогульникам — ні ударного квитка, ні сиру, ні масличка.

Кішка. — Та й цьому не важко зарадити. Платком голову перев'язав і хворий.

Регіт переплутався у місиві брудних, хрипких співів, що вихоплюються з вікна, немов з побитої, розлагодженої шарманки.

Клімов не витримав. Люто плюнув і спустився в яр, потім зійшов на гору до гідростанції, назустріч високому саяву.

III

Дзвінкий грюкіт металу, стукотіння пневматичних молотків, хурчння перфораторів зливається в одну мелодію й голосно лунає над майданчиком. Мов літаки кружляють над головою і десятки кулеметів у відповідь їм розсипають голосну трель. Це оточення звуків впливає на свідомість сонного Миколи Івановича, ворухить йому пам'ять і повертає до днів боротьби за Жовтень.

...Чорний дим, крилаті копиці вогню обгортають ліси, болота, степи хмарою багнетів, де суне польське військо на червоні колони. З кожним днем усе глибше й глибше до Києва крокує назад послаблений червоний фронт. Гапоненко, збитий з панцерника, ледве живий, придибав з передніх ліній вогню, залишивши свою улюблену машину, перевернуту польським гарматнем догори колесами. Більш панцерників у тому червоному корпусі не було, і це поставило його під велику загрозу. Раніш сама поява того чорного сталевого „партизана“ примушувала ворога припинити наступ.

А тепер він, радіючи з перемоги, ще більше посилив свій натиск.

Гапоненко з товаришами знаходять з такого становища вихід. До звичайного паротяга „Максимки“ вони чіпляють спереду і ззаду платформи, а на них припасовують дерев'яні та залізні щити від куль. Встановлюють кулемети і дві гармати. Все це оббивають дошками і фарбують у сизий колір панцера.

І Микола Іванович, тодішній Коля, знов стає до регулятора машини, знову мчить панцерником уперед, крізь багнети, дим і вогонь, знов трощить колони ворога, підсилюючи червоний фронт. Він мчить, а збоку йому командир загону раз-у-раз нагадує:

— Натисни, Коля! Коля натисни!

І Коля натискає регулятор машини, а вона, мов літак, рветься вперед, розтинає перед собою скаламучене повітря і мчить, і мчить...

Клімов захеканий від швидкої ходи, схилився над розкинутою на пакунках чорною постаттю майстра. Вона здригається і щось бурмоче уві сні. Шкода Клімову обірвати короткий відпочинок Гапоненка. Але картина, яку він щойно бачив у вікні спекулянтки, хвилює його і вимагає розбудити майстра.

— Миколо Івановичу, Миколо Івановичу... — тихо, несміливо тріпнув за м'яку, немов з ганчірок, руку.

Мовчить. Тоді голосніше:

— Товаришу Гапоненко!

Але ці поклики в сонній свідомості Миколи Івановича змінюють своє значення і повертаються в загрозливі сигнали з платформи панцерника до машини.

— Товаришу Гапоненко, вставай! — нервово смикнув Клімов за чорну спецівку.

Гапоненко не прокидається, в його уяві виправдуються тривожні попередні сигнали. Вони знов йому наказують: „Назад“.

Назад? — Це знов ризикувати пустити на крутому звороті панцерник під ускіс? Ні! Він тепер ніколи цього не зробить. Він тепер навіть не послухає сигналів командира з платформи, як це зробив у першій сутичці панцерника з ворогом. Помчить уперед. Розріже ворожі засади й вирветься з цього оточення. І він бачить уві сні, як його паровоз мчить високим насипом, збоку ліс, спереду розкинулася і біжить до нього зелена долина, на ній захвилювалися сірі ворожі загони.

А з боків торохтять кулемети, над головою гудуть ворожі літаки. І Гапоненко знов натискає на ручку регулятора. Рішуче натискає всупереч команді „назад“ і сам командує: вперед, вперед...

— Куди там вперед, — сердито перекривив Клімов Гапоненкове сонне бурмотіння — і знов подратував: — Назад!

— Хто назад? — схопився спросоння й закричав на весь майданчик. — Вперед! — люто затряс перед самим обличчям комсомольця кулаком.

— Та що з вами? — злякано відступив Клімов.

Гапоненко кліпнув очима, озирнувся:

— Тю-у! Це ти? — А я все воюю, — і, усміхнувшись, побіг під водопровідний кран, що стояв осторонь.

Стислий струм холодняка вдарив йому в лисину, в заспане лице і немов рукою зняло сон.

— У чім річ? — обтираючись полою чорної брудної спецівки, запитав Гапоненко.

— П'янюга! — сердито крикнув Клімов.

— Я? Що за провокація, — посміхаючись перепитав Микола Іванович, не второпавши, про кого каже комсомолец.

— Не провокація, ні! — І Клімов розповів йому все те, що сталося, про заяву і що сам бачив півгодини тому.

— Ого-го! — раптом змінився Гапоненко.

Сердито чвікнув крізь почорнілі зуби:

— Отакий хворий?

У партизанських грудях заклопотів гнів.

IV

Черговий номер стінгазети — щоденки кожному впадав в очі своїми чіткими фарбами карикатур. До неї, повільно пересуваючи ноги, підтюпала слаба людина з перев'язаною головою. Купка робітників, що реготали біля „щоденки“, впізнавши Кішку, розступилися, дали їй йому дорогу.

На хорого з газети глянула карикатурна постать: мордата, перекривлена з пляшками горілки й з перев'язаною головою. А з перекошеного рота вилітали літери: „Платком голову перев'язав — і хворий“.

Кішка сахнувся, мов обпечений розжареним залізом: хапнувся за голову.

— Що, себе впізнав? — зареготав гурт.

„Хворий“ присів, у зігнутих колінах затремтіло. На товстій шії повільно повернулася до гурту голова, очі бризнули на монтажників люттю. Ступив так кілька кроків задки, потім круто повернувся і зник в тунелях сірого коридора.

V

Профуповноважений Муха стояв на пакунку і махав лапою, скликаючи збори. Монтажники швидко сходилися. Хоч порядок денний нікому не був відомий, проте всі знали, які питання треба розв'язати. „Щоденка“ голосно кричала про ледарів, прогульників і вимагала від зборів їм присуду.

Та Муха почав не з того. Розгорнув папку, розклав списки і почав роздавати ударні картки.

— Попову? Нема заперечень? — запитав у зборів.

— Нема! — гукнули всі разом.

— Сагайдакові?

— Треба!

— Клімову?

— Дати!

— Каліпенкові?

Монтажники як у рот води набрали.

— Прогульникам, ледарям не дамо!—вигукнув Муха. Запально посміхнувся.

Низенький, кістлявий Каліпенко нервово проштовхався на середину зборів і, кивнувши гострим полезком носа, звернувся до Мухи:

— А Каліпенко хіба що, не такий ударник, як і всі? Менше робить, скажеш? А ну хай скажуть люди... Чи погано я роблю?—звернувся до монтажників:—скажи ти, Федічкін, Павленко, скажіть?..

Ті ніяково поступилися.

— От бачите? Якби погано я рловив, вони б сказали.—І до профуповноваженого хитрувато.—Ти може ще й Павленка залічиш до прогульників? То швидше. А як же?—іронічно:—людина аж у Запоріжжя їздила. Цілий день витратила на купівлю ботинків. Хай би краще ходив босий.

Обурено:

— Ви може повірлите, що ота „обрлехучка“ наплескала?—показав на стінгазету.

— Годі!..—раптом гримнув спільний голос зборів.

Наче громом ударило й шпурнуло назад зігнутого, тримтючого Каліпенка. Хтось іронічно кинув:

— Кашки йому!

Федічкін попросив слова:

— Мені не слід давати картку. Я ще не заробив її..

Обличчя почервоніло, білі шматочки брів та вус чітко виділились і нервово засмикались. Втупив очі в підлогу:

— Я зароблю її—прозвучало його каяття.

Високий юнак Павленко теж загорівся соромом. Підвів руку:

— Я...я... не хочу Каліпенкового захисту. Не хочу...—хочу сьогодні ж відпрацювати свій прогул, тільки дозвольте.—І сміливіше, з запалом додав:

— А цю стрикозу,—показав на Каліпенка,—разом з п'яною Кішкою геть від нас! Вони весь час агітують нас кинути роботу і перейти на друге будівництво.

— Геть їх, геть!..—грозою пролунали збори.

Каліпенко знітився.

Муха задоволений з свого вдалого підходу: почав з талонів, а воно само перейшло на першорядне питання.

Гнів на зборах розгорався все дужче й дужче, мов пожежа на нафтових вежах. Вимагали притягти бригадира до відповіді.

— Кішку сюди! П'янюгу!..

Муха підняв руку, припиняючи галас:

— Кішка вже не наш. Зник без вісті. За цього **взялися інші організації.**

Каліпенко, приголомшений, порачкував за щит, за пакунки. Злякано підвівся, озирнувся востаннє на збори, підсмикнув кирию й рудою борідкою і подріботів з монтажного майданчика, тікаючи від гострого, пекучого галасу зборів.

VI

Маленька електролампочка сонечком бризнула на метал спіральної камери. Голубі заклепки, що густо рядами вкрили червоні металеві стіни, заблищали мов перламутрові гудзики. В один бік цей круглий металевий тунель під величезним бетонним масивом майданчика ширшав і ширшав, пірнаючи десь у непроглядній пільмі. А другий бік камери зігнувся й круто повернув навколо швидкісного кільця турбінної шахти.

— Як у середині велетенської черепашки!—гукнув Рудковський, що перший спустився з люку на середину камери.

По молодечому тупнув каблуками об металеву підлогу й гукнув: голос дзвінкою луною озвався десь у пільмі.

Слідом за Рудковським через люк до камери пролізли Клімов і Малолітко...

Оглядали місце, куди незабаром скажено ввірветься ріка. Тут вона заклекоче, зів'ється гадюкою навколо кратера і закрутить турбіну.

Міряли очима діаметр спіральної камери:

— Коли б чоловік з п'ять стало один на одного, може б дістали стелі,—сказав Малолітко.

— Та таких, як Рудковський, а таких, як ми з тобою, то й шести мало буде,—посміхнувся Клімов.

З майданчика в камеру глухо долітало придушене торохтіння: бетонні гори, що вкрили собою оці спіральні тунелі, не пропускали вільно звуків.

Рудковський, присвічуючи електричним ліхтарем металеві кострубаті відтулини, що з'єднували камеру з кратером, вираховував, як зручніше й швидше вичистити гнізда для регулювання лопатей. Тепер їм добре видно, як лопаті, ставши вертикально у відтулинах, то закриватимуть то відкриватимуть їх, регулюючи натиск води до турбін.

Оглянувши один бік камери, Рудковський наказав монтажникам розпочати очищення, а сам направив струмінь електрики в другу відтулину, де камера круто повернула вниз. Раптом він закам'янів:

— Що о о?—В голосі—безмежний жах. Сахнувся, мов від струму. Махнув ліхтариком і дзенькнуло скло об метал: непроглядна пільма миттю впала й затопила камеру, мов у довшину...

— Хто там?—злякано запитали Рудковського. Той тремтів:

— Там змія...

Через павзу хвилювання, нерішучості:

— Давай другий ліхтар.

Помацки в пітьмі хутко загвинчували, переминяли лампочку. А тіло мов кригою взялося, підкочувалося щось під горло й сунулося на серце.

За півхвилини новий ліхтар спалахнув і блиснув на міді динамітного набою.

Всі троє знов сагнулись і поточились назад від металевого холодного змія, що, здавалось, зараз вибухне й шпурне турбіну, спіральну камеру з ними в повітря й розтратить дощенту.

Волосся ворухилося на головах: мовчки презирнулися між собою.

— Звідки він узявся, хто його поклав тут?

Не було сумніву, що це справа шкідника, запеклого ворога, збентеженого успіхами монтажу робочих колес турбін.

— Це він поклав цю „гадюку“ під турбіну, щоб перевернути на майданчику світ,—майнуло у Рудковського.

— Чи не Кішчина це робота?—запитав Малолітко.

— Може й Кішчина. Ша!—промовив комсомолец Клімов, взявши на себе керівництво.

Негайно викликай адміністрацію і слідчі органи. Всім, хто дізнався про ворожий намір, було наказано мовчати, доки не знайдеться ворог. Але вже до вечора вся бригада знала про викриття. Після роботи вона, мов буря, завирувала біля турбіни. Адже набій, що важив більше, ніж кілограм, міг би припинити пульс життя цілого велетня Дніпробуду. Всю велику працю, що в неї заклав упертий трирічний ентузіазм тисяч будівників, висадило б у повітря.

Вони зараз прагнуть однієї мети: знайти злочинця і своїми ж руками отут, на бетоні розчавити.

— Крізь землю провалитися, а знайти...—гриміла гроза.

Бурхливий галас зростає, розпалювався, зливався в нерозбірливий вихор голосів, виразно тільки пломеніла лютя очей.

ЧАСТИНА ШОСТА

ІЗ ЩОДЕННИКА МАЙСТРА ГАПОНЕНКА

25 червня

Вже двадцять шість днів триває монтаж турбіни, а в мене жодного дня ще не занотовано в щоденнику. Починаючи монтаж, я поклявся сам собі щодня записувати враження і все цікаве, що трапиться під час роботи. А цікавого тут ого-го скільки.

„Башмачкові“ дав слово—„писатиму“. Зшиток купив із спеціальним квітчастим написом „Щоденник“. Та так і лежить він на столі поруч з будильником, аж мухи забруднили. Ех,

стара лисина! Прогаяв скільки днів. Ну, нічого, краще пізно, ніж ніколи.

Після того, як вигнали Каліпенка та Кішку, немов удвоє посильнішала бригада. Як шалені, кидаються до роботи.

От тільки погано, що кришок і досі нема. Вже третє колесо монтуємо. Зараз би кришки, лопаті, і—перша турбіна миттю б „вигоріла“. А важко вивершити монтаж першої. Друга третя—як по маслу.

Слідство про динамітний набій ще нічого не виявило.

Сьогодні, кажуть, на вокзалі міліція впіймала Кішку.

Тепер може швидше знайдуться руки, що хотіли підкласти нам „свиню“.

26 червня

Справді, вчора впіймали Кішку, але він уже встиг утекти. От тобі й бригадир! А я його ще й у майстрі був залічив. А слідство тепер ось що про нього виявило: „В 1930 році—петлюровець. Брав участь у наступі разом з поляками на Київ“... Ох, чорт його бери! То це ж він, гад, з нами бився.

Отож, треба пильно, без рожевих окулярів, придивлятися до того, кого приймаєш на роботу. Бо тепер, коли бракує робочих рук, вся наволоч посунулася по всіх щілинах.

Сьогодні до мене підійшов стурбований Рудковський і так таємно:

— Диви,—показав на жваву, веселу розмову Фреда з убиральницею Марусею:

— І тобі, кажу, сивий, закортіло?—

— Не про те я,—образився Рудковський,—дівчину скрутити.

А, справді, Рудковський мав рацію. Щось не на жарт наш майстер в'яжеться до комсомолки.

27 червня

Вже знаходяться кінці шкідницької павутини. Незабаром показово судитимемо їх за „щирість“.

Сьогодні монтажники цілої дільниці у відповідь на шкідництво організували після роботи перший добровільний похід на відсталі ланки будівництва. Гроші за похід ухвалено витратити на купівлю трактора підшефному колгоспові. Це добре. Сьогодні вже й мене молодь затигла на штурм у бетон. Чотири години надурочно гарцювали ми у сірій рідині. Ну й молодь же в нас тепер—вогонь.

28 червня

В обідню перерву всі монтажники, які завжди, висипали на гарячий піщаний берег. Я теж пірнув був у прозору ріку, аж чую, на майданчику хтось торохтить пневматикою. Думає, хтось із сторонніх грається. Підбігаю, дивлюсь, а в робочому ко-

лесі Павленко й Федічкін завзято вурубують фаски. До них приєднався Рудковський. От тобі, на очах доросла людина перероджується.

Сьогодні Федічкін сам узяв на себе зобов'язання реалізувати позику „Третього вирішального“. А спочатку відмовився.

29 червня

Тільки що приїхали з підшефної Августинівки. Почистити треба наш колгосп. І в правління позалазили не наші.

Хоч учора в нас своя подвійна напружена робота і сьогодні у вихідний спочити б кожному, проте, наш народ зі співами, музикою, удосвіта був уже на колгоспних гарманах. Ми поспішали туди, гнали машини, думали, спізнаємося, але, приїхавши, побачили не те. Вже й світанок прорізався край неба. Півні розспівалися, неначе в нас на гр білі паровози. Десь далекий промінь зза обрію бризнув червоним, неначе маляр вогняною фарбою мазнув на синьо-блакитному полотні. Голосним пташиним дзвоном бризнуло в повітрі назустріч сонцю.

Ех, саме б оце в поле! — променіла думка.. Але колгосп тільки-но прокидається. І замість того, щоб рушити не гаючись разом з нами в степ, — а ми ще марили про теплу товариську зустріч — нас акатували жіночі „шпики“. Одна прибіжить, позиркає й подається мовчки, друга, третя! Аж дивимось — вулицею біля дворів жінки купками, купками, а потім коли зійшлися всі на гарман, десь взялася ціла бригада жінок і не привітавшись, не розпитавшись, гостро:

— Чого ви приїхали? Ану повертайте дишло назад!

— Приїхали роздивитися врожай. Геть!

Дивуємось, у чім річ. У нас, коли дільниця дільниці йде на допомогу, то її мало не цілують, зустрічають з музикою. А тут... Виганяють.

Нарешті, ми переконали їх, що наш приїзд у колгосп є лише товариська допомога в їхній важкій роботі.

— А ну ж бо ти, лисий, коли вже такий сміливий, — тикнула на мене пальцем бадьора, здорова молодиця, одна з найзубагіших між ними, — сідай, поміряємось! Побачимо, яка твоя допомога, — кинула мені на косарку, сама пішла на другу.

Я, признатись, трохи здрейфив від несподіваної пропозиції. Адже ніколи не скидав з косарки і лише бачив, як працюють у косовицю. А тут ще наші робітники й колгоспники регочуть — мовляв, — ану, ну, покажи клас!

Сів я на залізне сидло. Заторохтіла коса, мов перфоратор. Полізли на мене густі колючі золотисті вуса колосків. Я завзято почав їх шпурляти із площадки. Але чимдалі бачу, що мої копички падають не там, де слід, а на машині все більшає і більшає купа важкої підрізаної пшениці:

Піт з мене так і ллє. Махаю, шпурляю, що є сили, але мої вила все частіш і частіш потрапляють у крила. А потім ріжок у косу і тільки дир-дик! Стала моя машина.

От, думаю, допоміг.

А „суперниця“ моя повільними рухами змахує копички з косарки, мов грається. І, озираячись раз-у-раз на ходу, на-сваряється на мене усміхаючись.

Натовп слідом за мною так і приснув регочучи. Підняли мене на сміх. Тоді підійшов до мене, в літах уже сухорлявий колгоспник, мовчки, співчутливо допоміг налагодити машину. Порадив не часто, повільніше й без метушні відбивати від коси солому. Показав на повільні рухи Марії, моєї суперниці, що, здавалось, попливла золотим безкраім морем. Намагався сісти, показати мені, як треба скидати, але в мене заговорило самолюбство. Відхилив я його пропозицію і знов сів на машину.

Поруч деякі верескливі жінки робили своє: глузували, соромили. Та я намагався не звертати на них уваги. Але до мене підбігла зморшкувата розпатлана жінка: всі її називають „гострою“ Маланкою. Глузливо вишкірилась щербатими зубами.

— Мабуть, доведеться злізти, голубчику. Бо це тобі не в холодочку сидіти отам на Дніпрельстані! А то після косарки і підштаників не одпереш.

Не звертаючи уваги, я крикнув погоничеві поганяти коней, і машина знов потопила все торохтінням. Застосував усі поради жилавого колгоспника, спокійніше махнув вилками, і валки легко посунулися в ряди на виблисках свіжої стерні. Незабаром догнав свою „суперницю“. Коли обійшли велику ланку і повернулись до табору, моя „суперниця“ Марія підійшла до мене, ляснула долонею по голій шії й зареготалась:

— Ще нічого собі, годний!

Так перепробували ледве не весь наш народ. Але мої молодці до обіду вже й першість у змаганні встигли виграти. А до вечора ставлення до нас зовсім змінилось. Змінився і настрій жінок. А тут виявилось, що той сухорлявий колгоспник, що перший поставився до нас, як слід, був один з найближчих моїх товаришів на фронті, під час громадянської війни.

Це ж він кочегар Юхимко на першому панцернику, де був у машиністом. Це ж з ним ми разом летіли на панцерникові під косогір. Тринадцять літ не бачились. І несподівано зустрілися на нових, хоч ще засмічених ланах.

А „гостра“ Маланка — немов зовсім не та, що глузувала вранці. Довго тримала мене за вечерю каяттям, аж сльози виступили.

І трапляються ж отакі випадки! Юхимко за вечерю розповів мені, що це вдова, жінка того партизана, якого пере-

різало пополам колесами перекинутого нашого панцерника. І коли ми з Юхимком підбігли допомогти йому, чоловік Маланчин, відкинутий від своєї ніг, розкинувся руками на косогорі (криваве шмаття розповзлося по жорстві), ледве встиг тихо проказати:

— Лишіть мене! Біжіть.

До вечора ми встигли трохи „промацати“ керівництво нашого колгоспу. А вечір сама собою перетворилася на велелюдні збори, відверті, з щирими діловими виступами, сміливими викриттями всієї гнилі, що присмокталася до колгоспу. Там же довелося „попросити“ з колгоспу трьох чужаків. Один з них, колишній офіцеришка, агрономом затесався до колгоспу. Як виявилось, після його „рецептів“ десятки гектарів ярини й не зійшло, а на чорних парах будяковий ліс поріс. Та жінка його теж сьогодні вранці була першим організатором жіночого бунту.

Вже опівночі виряджали нас з колгоспу і виряджали так, що, здавалося, отой натовп самими німими поглядами і прагненнями до спільної мети ладен перемогти ще вдсятеро більші гори труднощів, на шляху до нового життя.

Треба допомогти їм очиститись. Допомогти їм взагалі. Тепер я ще більше переконався в потребі нашими засобами придбати колгоспові трактора.

Трактор буде!

30 червня

Ну, цього й слід було сподіватися. Спочатку наші містери протестували проти доручення Попову й Клімову важливої роботи. Мовляв „ет-ше-малчики“. А сьогодні, коли їх призначено бригадами на монтаж генератора, наш Фред аж оторопів. Він уже кращик, як вони, монтажників „не вітал у своїй ішіні“.

Сьогодні американці навіть самі запропонували залишитися надурочно на вивершенні монтажу турбіни. Фред уже не витримав: пішов за прикладом свого заступника Біндера. Надів спецівку і став, мов звичайний монтажник, поруч з нашими.

А з Марусею в них таки щось є. Увечері він з якимсь особливим піднесенням почав був зо мною розмову, щось хотів спитати, порадитись про неї, та перешкодив Біндер. Що його цікавить? Чи не побратись надумав? Ну, ну, містере.

2 липня

Перший день другого місяця на монтажі позначився нещастям. І досі перед очима в мене стоїть його бліде мертве лице й сива голова. В ушах ще не вшухли сурми, розливають сум у мідних звуках жалібного маршу. Ех, жаль... Жаль, що вродився я без сліз. Тут плакати треба.

І трапиться ж такий випадок.

Учора після роботи працювали ми з бригадою на технічних курсах. Вивчали тиск води на регульовні лопаті. Навіть і американців удалось залучити до нашої школи. Раптом до кімнати увігнався переляканий Малолітко й жахливими криками перервав нашу роботу.

— Вбило! Вбило! Допомогу!

Коли ми прибігли за ним у тунель, на бетоні лежав уже холодний труп.

Вони втрюх пересували в тунелі бак і ненароком зачепили ним за електричний дріт. Малолітка й Федічка ліше відштовхнуло струмом, а його, сердагу, залишило...

Такий жаль...

Уся бригада з великим болем витримала втрату найкращого товариша. Маруся не могла, не хвилюючись, і на почесній варті стояти, ридала, мов по рідному батькові.

А робітник який же був!

Його кандидатура була вже призначена на премію першої категорії.

Ех, не стало Рудковського...

3 липня

Ну й розходилися ж мої хлопці. Горить робота. Як тільки почули, що останні частини — кришка й лопаті — прибули на Дніпрельстан, не чекаючи поки відділ постачання приставить їх з пристані на майданчик, — самі зробили все це в одну мить. І до вечора всі лопаті поставили. Американці тепер теж бачать перемогу. І на хвилину не відлучаються з роботи, навіть і по шабаші.

6 липня

Стоп. З моїм щоденником щось не так. Сьогодні вже шосте липня, а в мене чомусь жодного слова не занотовано четвертого й п'ятого числа. В чім річ? Я ж жодного дня, буди вдома, не пропускав поза увагою щоденника. Ага. Я так і забув. Дві доби знов я ночував на роботі...

Вчора закінчилось слідство про динамітний набій. Виявилось, що підричники, висаджуючи скелю під майданчиком, під час вибухів ховалися в спіральних камерах і загубили в камерній щілині набій. Роззяви.

7 липня

Сьогодні на пошті мене зустріли по дитячому раді Фред та Біндер.

— Ти читаль, читаль, — белькотали разом.

Спочатку я не зрозумів їхніх радощів. Думав, що в них ще залишився вчорашній настрій після преміювання їх на зборах ударними квітками, Біндера пуховкою до будинку відпочинку. Але не те. Біндер похапцем розірвав пакуночок,

витяг з нього лагідно складену нашу газету „Пролетар Дні-пробуду“ і з гордістю показав на статтю, обведену червоним олівцем. Там писалося:

... Вчора монтажники бригади Сагайдака на чолі з майстром Гапоненком здобули ще одну блискучу перемогу на монтажі турбін. Регульні лопаті I-ої турбіни було встановлено за 8½ годин. За планом передбачалося витратити на цю роботу мінімум 30 годин.

У цій перемозі брали безпосередню участь американські майстри містери Фред та Біндер. Захопившись робітничим ентузіазмом, вони виявили себе як справжні ударники“.

— О!—радо вигукнув Фред, коли я дочитав. А Біндер не-гайно ж знов загорнув ту газету в пакунок, заклеїв і поновив на пакунку адрес: ПАСШ. Нью-Йорк 23 вул. 5, буд. 72-4

12 липня

Так, сьогодні дванадцятьє. Але... куди ж поділися з щоденника чотири дні? А-а... знов забув. Пам'ять уже губиться. Ці ж дні я знов не був дома! Там і ночував біля турбін.

13 липня

Aga! Моя взяла! Сьогодні в обід підбіг до мене Фред і почав просити:

— Не йтьот у нас кришка; не йтьот. Хотім може твій холова што прітумал.

Виявилось, що вони прорахували на два міліметри горизонтальний і вертикальний промір горішнього швидкісного кільця. Через те й не припасовувалися ні кришка, ні лопаті. Я допоміг їм виправити помилку.

От ще цікаво: навіщо й кому приніс сьогодні Фред у свій червоний валізці різні коштовні парфуми, цінні закордонні кондитерські вироби і щось шовкове—хустину чи може й сукню. Не роздивився добре,—хлопці гукнули. Хіба для Марусі?... Ого!...

ЧАСТИНА СЬОМА

I

Хоч сонце десь ще під землею, проте всі монтажники без сорочок, і водянї стежки блищать їм на бронзових спинах.

Федічкін у запалі й капелюха кудись закинув. Старано виточує терпугом зовнішнє вдвоє більше за нього тіло турбінного підчіпника. З бокової кишені його синьої спецівки визирає червона обкладинка з золотим тисненням „Квиток ударника“. З захопленням витягне його Федічкін, погляне з гордістю на своє в ньому наклеєне фото: „Ех, і сили міцнішають, пройняті перемогою, і ще більше напружуються за останню ніч!“

— Дайош! Дайош!-раз-у-раз пронизує його бадьорий голос, шум і торохтіння жвавої групи монтажників на величезному, закованому кострубатими ґратами каркасу вогняному майданчику.

... Заступаючи на нічну зміну й одержавши точне завдання, монтажники висунули змінно-зустрічний. Поперше, зобов'язалися, щоб ця ніч була останньою на монтажі першої турбіни. Всю перевірку, встановлення й просування регулівних лопатей та серієсморів у кратері закінчити сьогодні до сонця.

А щоб краще виконати змінно-зустрічний, вони поділилися на дві групи і уклали між собою змінну соцумову.

— І-ех, алюра! — крикнув Попов.

Він тепер бригадир другої частини нічної зміни. Він не оглядається ні на Клімова, ні на Малолітка, певний, що вони не відстануть. Все більш і більш набирає розгону робота на зачистці великої турбінної кришки. Підхопиться Попов, моторно, рвучко, немов шаблюкою, сікне терпугом повітря і ще з більшим завзяттям кидається в борню.

— Алюра, — повторює юнак своє улюблене слово і при цьому перед ним постає сірий опівитий димом фронт.

... Ще на початку Жовтня Попов-хлоп'ятко з шаблюкою під вигуки „алюра“ мчав на коні крізь ліс багнетів, хмари гарматного диму й розтинав смердюче брудне повітря на Сибірському й польському фронтах.

Віч-на-віч бачив Попов і смерть.

Немов учора це було. Сніг самоцвітами вигравав на сонці і крипів під копитами. Ліворуч річка, вкрита першим крижаним лущинням, звивалася за чорним лісом, що густою стіною нагнувся у білу долину, потім високо підвівся на гору і знов потонув за обрієм.

За Поповим їхало ще три вершники. Підкови цокали по мерзлих кучугурах, трохи запорошених рівненьким снігом. У цих місцях розгулювала тоді банда Лиха й Заболотного — недобитків петлюрівщини. Жахливою примарою ходила ця „гулянка“ по селах Поділля. Від одного слова „Лихо“ на селах блукала примара безмежних катувань і крові.

Попов поспішав із своїм маленьким загonom на допомогу селам. Давши своєму гнідому трохи спочити ходою, Попов натиснув на його підтягнуті боки острогами і знов помчали червоні вершники над річкою, пірнаючи в чорних гаях.

Після трирічної боротьби з Керенським, з генералом Дутовим та на польському фронті ця сільська примара бандита Лиха й Заболотного його не лякала. Вона лише обурювала загартованого змалку в боях партизана. І, зціпивши зуби, він уявляв, як при першій зустрічі своєю рукою на шмаття порубає перед заляканим селянством самого Лиха і його прибічників.

Раптом немов спід землі вихопилося величезне коло верхівців і вмить приперло маленький загін червоноармійців до ріки.

Тікати? Куди?

Битися!..

Пам'ятає Попов — це була не бійка, а людський вихор, що димів кров'ю. Перед очима й досі маячать сині жупани, шапки з червоними китицями. П'яні розлючені пики вмить стягли з них шинелі, зірвали білизну й позвірячому регочучи, підкидали їхні голі тіла, немов м'ячі. Потім підтягли до великого прорізу криги, вишикували їх помордованих у шерг і оточили живими стінами багнетів. Далі відокремили переднього й підвели ближче до великої ополонки. Двоє схопили полоненого червоноармійця за голі посинілі руки. Третій мордатий бандит у жупані з попівської ризи — очі масні від хмелю, блимали бажанням крові, — схопив сріблястий ефес кинджала і під смертельний крик червоноармійця вирізав йому на спині п'ятикутну зірку...

— О, тепер ти вічний комуніст, — регочучи тикнув бандит закривавленим кинджалом у червону пляму на спині бідолаги, що з неї аж по ногах потекли червоно-чорні смуги.

У відповідь на це навколо бушував п'яний регіт.

Потім покарбованого примусили бігти в ополонку. Той, прагнучи закінчити терпку останню хвилину свого життя, гулькнув у воду і назавжди залишився під кригою.

Те ж саме зробили і з другим. Третій був близький товариш Попова. Він навіть не крикнув, коли йому вирізали таку ж п'ятикутку. І аж коли перестали знущатися з нього й запропонували бігти слідом за попереднім під кригу, він обернувся, глянув на останнього Попова, якого чекала така ж доля, і, блідий, крізь зуби промовив останнє слово:

— Міша... — Хотів ще щось сказати — тепле, товариське, але бандит розлючено гупнув йому прикладом у спину. Похитнувся, захлинувся кров'ю і впав у почервонілу ополонку.

Попов тоді спокійно сприймав жахливе знущання з товаришів. То, можливо, він тоді зовсім утратив здатність відчувати біль. Посиніле тіло було мов дерев'яне: воно не відчувало ні криги, ні вогню. Але останнє слово товариша електричним струмом пробігло в ньому. Серце здригнуло, немов ожило, й навколо нього забушував огонь. Не чекаючи, доки його покличуть на місце катування, Попов сам рушив туди. Наблизившись до рудого мордатого ката, озирнувся і турнув його з усієї сили в спину, що той аж поточився. А сам мерщій рвонув убік, переплигнув через ополонку і помчав по тонкій кризі, щогнулася під ним, немов корж із сирого тіста.

З берега залунали постріли, зацвйокали над головою кулі.

Попов не звертав уваги, біг. Крига тріщала, провалювалась. Шугав по груди у воду, одчайдушно боровся з холодною хвилею, викирався і знов біг, біг.

Увесь закривавлений, поранений об гостру кригу, не помічаючи, що бандитські кулі пронизали йому ногу й плече, перебіг він річку і хутко майнув за білі припорошені снігом куші.

Постріли ще лунали, але небезпека вже минула. Жоден з бандитів не одважився погнатися по нетривкій кризі.

У першому ж селі селяни сховали Попова від бандитів і потім через деякий час під соломою на возі через ліс, де було повно бандитів, перевезли до червоного штабу.

Бадьоро пройшов Попов усе: вогонь, воду, сибірську хугу, смерть. Горно громадянської війни загартувало в ньому більшовика, здатного блискуче перемагати й на трудовому фронті.

— І ех, алюра,— ще голосніше вигукнув Попов до своїх товаришів по монтажу, ніби відганяючи від себе трагічні епізоди бойового минулого.

II

Руки механічно переплітаються між підчипниками регулівних лопатей, снують з віхтями на виточеній криці.

Від мокрих прудких тіл так і несе випарами гарячого поту. Глибокий кратер сповнюється темпом, силою і вогнем.

— Ну, як же справа, хлоп'ята?— обірвав напруження монтажників бадьорий голос. Хутко по драбині до них на кришку збігла середнього зросту людина з бадьорими, жвавими, але серйозними рухами.

— А, Андрюша,— простяг йому руку Попов.— Сьогодні ж, диви, остання ніч.

Той задоволено кивнув головою, хутко оглядаючи останні, ще не встановлені деталі „Серіесмоторів“. Жмут електрики впав йому на смугляве лице, що на нього спадало чорне вихристе волосся. Такого ж кольору серпи брів низько спустилися на очі. Маленькі родинки, що одна з них сіла поруч правого ока, а друга в глибокій зморщі над вусом, дві то-несеньких risks між бровами підкреслювали його твердість, рішучу вдачу більшовика.

— Добре, добре, є чим похвалитися!— зрадів він.— А які хиби?

— Та де вони візмуться, ті хиби, товаришу Будний,— пристав до розмови Малолітко.— Вони згоріли отут... у змаганні. Навіть не помітили й коли...— Усмішка засяяла на круглому, поклонованому віспою лиці монтажника.

— Правда, талонів на взуття трохи бракує. Он Клімов зовсім босий,— показав на обмотане шпагатом шмаття юhti на Клімових ногах.

— Талонів? А скільки вам треба їх?— запитливо повернув голову Будний до Малолітка.

— Та скільки?..— почав перебирати про себе Малолітко прізвища монтажників, що не мали цілого взуття.— Там чотири і Клімов п'ятий.

— Та й тільки? Знайдемо,— занотував собі в блокнот. Для вас знайдемо,— підкреслив Будний і, перекинувшись із монтажниками ще кількома словами, ознайомившись з монтажем турбіни, потребами робітників, знов потонув у темряві коридора, щоб також несподівано з'явитися на іншій ділянці будівництва.

Його поява ще більше посилила в монтажників надію в перемогу. Ще з більшим завзяттям заходилися вони біля механізмів.

Малолітко закінчував принасовувати підчпник. Хоч уже минуло з півгодини, як Будний залишив шахту, проте його смуглявий образ все ще стояв перед очима молодого слюсаря. Пригадував Малолітко жвавий клекіт роботи минулого року. В копані висаджували тоді скелі Дніпрового дна, готуючи місце для основ бетонної греблі. А ця енергійна людина в звичайний чорний спецвісі тоді теж снувала в копані, сповнений люду й механізмів, завжди в перших шерегах штурмовиків. І так день і ніч. Цієї весни, коли повідь вдерлася до гесівської копані, загрожуючи аварією гідростанції, він знов учасно був тут, організовуючи добровільні загони на боротьбу із стихією. Бувають збори — він на трибуні.

Дивувався Малолітко, як у нього, заворга партійного комітету, що виконує таку відповідальну керівну роботу велетенського будівництва, вистачає часу, сили й енергії вчасно бути на чолі мас, практично боротися з проривами, ліквідувати вузькі місця виробництва.

Шкодував Малолітко, що сам і досі безпартійний. Підійшов до Попова.

— Міша, я б теж хотів бути таким, як Будний.

Той глянув на нього:

— Правильно!— і ляснув товариша по голих плечах.— А я й ручитись можу.

Ніч крізь сині рами каркасу смоляним круглим оком заглядала до великої шахти. Електрична сирена голосно завилала, сповіщаючи про наближення світанку і кінець нічної зміни. Повільно, стихаючи, вона від сердитого реву ніби переходить до гарчання, вимагаючи від монтажників підкоритися її наказові: кинути роботу у спочити. Слюсарі групи Федічкіна зносили інструмент, обтиралися мокрими полами спецвісок, променили радістю переможців. Свій змінно-зустрічний на припасуванні підчпників і виточуванні велетенського вала вони виконали на годину раніше.

— Тепер і додому не сором,— подав пропозицію хтось із монтажників.

— Може на піч?— іронічно запитав Федічкін.

— А ну на допомогу!— наказав і хутко повернувся до сірого тунелю, що вів у глибокий галасливий кратер, де працювала група Попова.

Усі поспішили за ним. І над турбінною шахтою подвоїлись вихрясті хвилі шуму, гуркоту праці.

Попов зрадів завзятій щирій допомозі бригади Федічкіна. Гаряче стис йому спітнілу руку, сікнув терпугом у повітрі:

— Ал-люра!— і в шаленому гарчанні спід його терпуга поряснішали дрібненькі розсипчасті іскорки.

А коли темну нічну синяву перекрив блакитнопрозорий океан і на тій блакиті спід шовкового серпанку скель вибилися рожеві тремтючі промені, в серцях монтажників теж бризнув промінь, промінь нечуваної перемоги в такій борні з природою на користь, на радість віками пригніченому трудящому людові.

Шум праці у кратері стих. Лише деколи прошарудить легенько віхоть на блискучих, мов скло, металевих поручнях, що спіраллю в три нитки обійшли в турбінній шахті, відокремлюючи вал від рясних голів лопатей і червоних поршнів серієсмоторів. Стомлені монтажники сіли на поручнях, моторах, криниці, східцях.

Руки й ноги їм ще тремтіли від напруження, проте додому йти не хотілося. Хотілося не відходити від цього велетня, змонтованого темпами нечуваними в світі.

Попов рвучко вихопив з кишені заялозений синенький графік, розгорнув, ударив по ньому довгими жилавими пальцями.

— О, чорт побери! Хто? Ми, чи вони?— гордо крикнув він і показав діаграму монтування турбін в Америці, визначений план управління будівництва й зустрічний.

— І наслідок,— показав він рукою на велетенський механізм турбіни. Побляклий від сонячного дня електроліхтарик ледве помітно блиснув на чорному мокрому волоссі, що вибилося спід капелюха й прилипло на високому чолі, на щасливому сухорлявому обличчі й діаграмах.

— А якість, якість ще невідома,— стримуючи свої переможні хвилювання, застережливо зауважили з бригади.

— І якість буде,— вискочив насерединою високий юнак Павленко. Спочатку ми і в це не вірили. А тепер? Хай у нас повчиться тепер і Америка.

Зірвав з голови поймаканий чорний капелюх і зухвало шльопнув об металеву підлогу.

— О, яке свято буде.— О!— зареготавсь.

Пізній вечір. Густий туман плутався в електричному сяйві бурхливого будівництва: неначе сузір'я у вогняних спіралях безоднього ефіру.

Фред хутко йшов високою шумливою греблею, розмахуючи

жовтенькою валізкою. Він не звертав уваги ні на кудлатий водяний дим водоспадів, що вирував пожежею вниз у водяних проваллях, ні на вихрясті паротяги, що мчали йому назустріч і навздогін,—поспішав до гідростанції. У великому машиновому залу ДГЕС'у його зустріли мовчазні електролампи та чорносизі механізми. Жодного стуку, жодного дзвону, жодної живої душі, крім нерухомого вартового біля велетенських залізних дверей. На стінах, дошках, пакунках—безліч нових плакатів, гасел. Змісту їх він не розумів, крім двох, що йому ще вдень переклала Маруся. Це:

„Всі на штурм вивершення ДГЕС'у та його околиць“!
і „Всі в добровільний похід для очистки майданів“!

Відсутність праці у гідростанції здивувала Фреда. Адже, тут щодня, щоночі невгавали грукіт монтажників, тріск автогенників, стукіт каменярів, шум тинькарів під стелею й на стінах. Але разом ця тиша його й радувала. Тепер він не помічений ніким піде до телефонної будки, хоч будку й без того добре заслоняв павук генератора своїми велетенськими чорними лапами.

Крізь вікно було видно, що в будці сидить лише одна жіноча постать, заглибившись у газету.

— Марусе!—з піднесенням, урочисто прозвучало ім'я дівчини на устах містера Фреда.

Він був певен, що то вона. Його думку стверджувало захоплене читання газети жіночою постаттю в будці. А Маруся любила їх. І часто й після шабашу не лишала варті, поки не перегляне газети.

Фред радий рвонувся до будки. Біля дверей на мить зупинився, хутко поправив на голові синій бриль. Обсмикнув новісінський костюм та краватку на білому блискучому комірці, порівняв рудуватий плащ, випнув груди і з молодечим запалом відчинив двері. Вже був готовий без слів обняти й притиснути до себе дівчину. Але раптом несподівано на нього глянуло зморшкувате обличчя старої жінки.

Вона, вражена запалом американця, незрозуміло оглядала його і тут же, про себе, схарактеризувала: „Як нова копійка“.

Фред умить проховов. Не вірячи очам, ще кілька разів зиркнув навколо по будці, ніби Маруся десь тут. Але крім здивованих очей старої—не зустрівся ні з чим.

Круто повернув і вийшов, не промовивши жодного слова. Заспокоював себе хоч тим, що не здійснив свого наміру,—не кинувся несподівано до... старої в обійми.

Де ж Маруся? Що з нею? Вже третій вечір Фред приходив до неї з валізкою, повною подарунків, щоб ними запалити її неймовірною радістю, щоб її чорні очі від того ще більше заискрилися щастям. Але вже третій раз замість неї він бачить у будці іншу.

В чім річ? Адже сьогодні вдень Маруся сама запитала в нього, чи згоден він, Фред, піти ввечері подивитися новий радянський звуковий фільм: звичайно, що він радо згодився на цю пропозицію. І, не сказавши ні слова про те, що приходив учора, залишив усю свою пристрасть до неї на сьогоднішній вечір. Вони умовились о дев'ятій вечора після Марусиної зміни зустрітись в будці і потім піти до кіна. Але?.. Фред розгнівався й, швидко переступивши високий залізний поріг гідростанції, преминув вартового.

Внизу під крутим косогором, у копані, залитій вогнем, бурхливий будівельний шум.

Фред догадався, що й Маруся, очевидно, пішла з усіма в добровільний похід очищати канал, будувати майдани. Повільно пішов край косогору. Під ним в улоговині робітники нещадно руйнували старі контори, майстерні, зводами навантажували їх на платформи й перевозили на гору.

У копані готували місце для Дніпра, що незабаром вирветься з турбін, а під косогором розчищали, рівняли майдан для свята.

За кілька кроків від себе, на розбиранні компресорної, Фред бачить, як завзято махає сокирами бригада теслярів, утворена з інженерів. Далі у носилках переносить конвеєром землю увесь технічний і керівничий склад головної управи будівництва. Кілька хлоп'ят розносять між бригадами білі „метелики“—лістівки виїзної редакції, що теж тут працює і вночі. І до Фреда підскочив один школяр, сунув йому в руки „метелика“ і подався далі.

Американець подивився здивовано на листівку і, не зрозумівши її гострого змісту—здвигнув плечима. Навіщо тут редакція. Навіщо тут ці листівки. В Америці підпільні редакції ширять серед робітників „такі“ листівки, закликаючи до страйку. А тут?—Туман густішав і заволікав усе будівництво. В його густих пеленах потонули Дніпро, скелі й гребля. Тільки будівельний шум, гомін, грім свідчили про те, що десь тут, близько, в тумані, клекоче праця.

III

Маруся змахнула рукою туманну сивизну, що осіла на густому волоссі, хутко розрахувала в пожмаканому блокноту свої сили й завдання і ще бадьоріше подала команду:

— Попов, Сагайдак, Клімов, Вінц—розбирати ряжі. На виконання—дві години. Впораєтесь?

— Наш тобі зустрічний: за годину, тільки додай двох чоловіка,—з запалом відповіла бригада. Маруся глянула в блокнот, на мить задумалась, розраховуючи сили своєї бригади, війнула кучерявою шапкою волосся.

— Гаразд!—Візьміть собі ще Малолітка й Пишницького. Бригадир Попов. Ідіть!

Бригада хутко рушила в копань виконувати завдання свого бригадира Марусі, що її обрали збори на керівника штурмових бригад монтажників під час добровільного походу на ліквідацію прориву в копані.

Старший виконроб Пишницький ніби й не помічав того, що ним зараз командує вбиральниця його ж виробничої ділянки. Запаливши цигарку, схопив лом і бадьоро поспішив звільняти від ряжів канал.

— А ви теж закінчили? — спитала Маруся другу бригаду монтажників, що підійшла до неї з носилками. — Хто ваш бригадир?

— Імею честь докласти, товаришу командир, бригадир — я! — жартома взяв перед нею під козилок Гапоненко, цокнувши каблуками.

— Не годиться, — кинула Маруся, — слабо!

— О! — зареготала бригада.

Гапоненко ніяково схитнув плечима.

— Що ж, літа. Забув. А проте, хоч нам і „слабо“, товаришу командир, а вагон піску змахнули до строку. Тепер дозвольте й покурити.

— Не заперечую, — відказала Маруся. — П'ять хвилин у вашому розпорядженні.

Бригада сіла на носилках між купами дерева. Задиміли цигарки. Але не встигли й по разу добре затягтися, як підскочила піонер-бригада з новими листівками. Залунали дзвінки дитячі голоси:

— Монтажники здають темпи! Монтажники здають темпи! Монтаж..

— Де? — сіпнулася Маруся.

Схопила свіжий „Струм“ — листівку виїзної загально-будівельної газети „Пролетар Дніпробуду“ й швидко почала проглядаги короткі фрази, що сигналізували всій багатотисячній дільниці добровільних штурмових бригад.

„Монтажники здають темпи!“

Товариш Маруся! Ваші штурмові бригади: Попова, Гапоненка дотерміново закінчили розвантажувати вагони. Але ваша ж бригада Мухи на копанні водогонного каналу завдання зриває 20 хвилин. Водогінки стоять, чекають своєї роботи.

— Ага! — Ворушись, товаришу командир, — усміхнувся Гапоненко. — Вдень мене ці „Струмки“ штурмують, а вночі — тебе. Ворушись!

— Годі! За мною! — сердито тріпнула листівкою Маруся.

— Куди? Дай хоч докурити, — почулося з бригади. Гапоненко, задоволений з керівництва свого учня, підсилюючи її авторитет у бригадах, перший підхопився й підтримав Марусю:

— Вистачить! Треба допомогти.

Бригада схопила лопатки, ломи й кинулася до канави на допомогу товаришам з збригади Мухи.

— А то хто? — моргнув Гапоненко, торкнувши Марусю за лікоть.

Дівчина глянула на високий косогір і, засоромившись, одвернулася.

Фред, помітивши, що Гапоненко й Маруся дивились на нього, круто повернувся і зник серед механізмів.

— „Симпатія!“ — засміявся Микола Іванович. Проте, він не зрозумів головної причини, що примусила американця серед ночі прийти на майдан. Та хіба мало їх ходить тут, розважаючись бурхливою боротьбою людей із природою?

А другого дня, після денної зміни, Гапоненко випадково натрапив на цікаву сценку. Він саме заліз у середину велетенського генераторного втулка, який з'єднували з п'ятиметровими лапами павука, і вираховував, за скільки змін можна змонтувати. Вся вечірня зміна гідростанції пішла на вечерю. Лише вартовий червоноармієць походжав біля дверей та Маруся залишилася на чергуванні біля телефону. В цей час до гідростанції прийшов знов добре зодягнений і з тією ж жовтенькою валізкою Фред. Помітивши через вікно, що Маруся сама, він, озирнувшись, побіг до неї в будку.

Гапоненкові добре видно крізь щілини лап павука й велике вікно телефонної будки зустріч „молодят“.

— Так он що? — розгадав він учорашній прихід американця серед ночі на майдан.

І тут же пригадав застереження небіжчика Рудковського. Ця зустріч боляче вразила Гапоненка. Хоч Фред і змінив своє недовірливе ставлення до робітників Радсоюзу, а все ж він по класу чужий, а Маруся рідна. А тепер ці дві соціально різні краплинки класів, засліплені буйним молодим коханням, наче котяться з двох гір одне одному назустріч.

— Ех, чорт візьми! — нервово затупцював він між чорними лапами генератора.

Маруся справді зустріла Фреда, немов наречена. Фред делікатно розкланявся перед круговидою молодого смуглявою. З піднесенням відкрив валізку й перед очима Марусі перелився блиск коштовного шовку. Очі молоді дівчини широко відкрилися від несподіванки й заіскрили на коштовних подарунках. Побачивши це, Фред ще більше розгорнув перед нею цінні скарби і, не помічаючи, як погляд її при цьому раптом став згасати, холонуту, не витримав і кинувся обіймати дівчину. Маруся відштовхнула його. Але Фред у розпалі, не помічаючи гніву комсомолки, кинувся до гарячих дівочих уст.

І тут сталося те, що ледве не викинуло спід павука обуреного Гапоненка.

Молода прудка дівчина виприснула з несподіваних, на-

хабних обіймів американського інженера. Відступила крок, бліда від люті, до крові закусивши губу. Груді пружинили, руки тремтіли. Мить стояла так, дивлячись на червоне безсоромне обличчя містера Фреда, шукала йому найгострішої відповіді. Схопивши ту валізку, замахнулася нею.

Фреда наче ошпарило окропом. Затуливши від жаху та сорому руками обличчя, кинувся до дверей. Але Маруся опам'яталася і не виконала свого наміру розбити цю валізку на Фредовій голові. Вона зрозуміла, в чому річ. Передала в руки Фредові валізку і з хвилюванням промовила:

— Ми з вами лише приятелі. Про кохання — ні слова! Розумієте? Ні слова!

Фред зрозумів, що Маруся його не кохає і про кохання не може бути й мови, що вона до нього ставилася просто ввічливо.

Повільно вийшов з будки і покрокував з гідростанції.

IV

Через кілька місяців напруженого монтування турбін і генераторів настав день визначення наслідків. Гапоненко вдо-світа прийшов на майданчик, з якого виросло величезне приміщення гідростанції, і хоч там ще ніхто не працював, поспішив до генераторів. Швидко обійшов навколо чорних лап „павука“, зазираючи до кожної щілини, приделяючись до кожного гвинтика, скляної рурочки, циркуляції масла. Поміж сталевих лап, по металевій драбинці, хутко збіг на верх генератора. Відкрив блискучі дверцята. Ще раз переглянув безліч переплетених жил на допоміжному статорі і, спершись на металеві поручні, глянув вражений з висоти агрегата, мов із дозірної вежі. Перед ним ніби тільки оце зараз вирости могутні чорносизі гідровелетні. Аж здивувався: як усе це так швидко. Захопившись одним монтуванням, він навіть не помітив, як із скелястої копани виріс бетонний майданчик, на майданчику з залізного каркасу — величезний будинок, а в ньому п'ять змонтованих найпогужніших у світі велетнів-гідрогенераторів. І стоять вони тепер ось перед ним, мов грізні титани, блищать мідяними нікельованими трубками, чорними фарбами, білими циферблатами й немов вимагають від нього: „Швидше пускай нас, дай розмахнутися нам, і ми своєю безліччю сили й вогню перегорнемо світ“.

Аж не віриться, що вони змонтовані його руками, за його ж керуванням, і що сьогодні вперше піднятий греблею Дніпро з незмірною силою ввірветься до спіральної камери, вдарить у лопаті, і загудуть, заграють потужні генератори.

А чи заграють? Чи не зірве бува чого шаленим Дніпровим натиском? О, тоді ганьба. Зірвався Гапоненко з місця і хутко збіг драбинкою знов на низ. Пробіг ще раз навколо

велетнів, оглянув збуджувачі, збіг до шахтних коридорів, що пофарбовані мали тепер приємний вигляд, переглянув у кратері апаратуру турбіни і повернувся знов нагору.

— Не зірве! Загряють!

Поглянув на годинник. Через три години вже почнуть сходитися представники партійних, господарських організацій на пуск першої турбіни. Наближення першого пуску почало трохи радісно, трохи тривожно хвилювати Миколу Івановича.

— Хоч би вже швидше!

Заклавши за спину руки, гордовито закрокував з кінця в кінець величезного, високого, просторого приміщення між чорносизими гідротитанами. Проти них він здавався дрібненькою комашкою. Але ходив, певний своєї сили, своєї зверхності. Адже він сам монтував ці велетенські машини. Вони, слухняні в більшовицьких руках, працюватимуть на соціалізм.

О 12 годині дня до гідростанції натовпом посунули зацікавлені. І хоч про перший спробний пуск нікому ніде не було оголошено і дозволено було лише небагатьом бути присутніми під час пуску, проте, народу набилося повно. Місцеві робітники різними щілинами, тунелями обходили посилену варту й пробиралися на місце пуску. Височезні стіни, вікна, пристосування гідростанції обліплені були робітниками. Всі, причепившись хто як зумів, зосереджено дивилися вниз на чорну масу людей, що мов хвилі переливалися навколо мовчазних генераторів, дивилися і чекали.

Вгорі два потужні зводи, що тільки вони спроможні підняти ці світові велетні, грізно гули динамами, і то сходились, то розходились, ніби розриваючи собою величезний широкий дах.

Біля турбіни чекали представники організацій, керівництво Дніпробуду, інженери, журналісти, письменники. Десятки фотокореспондентів націлили своїми апаратами на гідро-генератор, що розплескав свої чорні лапи, чекаючи першого пускового моменту.

Гапоненко вдруге, втретє, вчетверте пробіг по підвалах, тунелях, турбінних шахтах, оглядаючи складну апаратуру. Чи не залишилось чого недоробленого. Використовував кожну хвилину, доки Фред, якому, як представникові фірми, доручено було спробний пуск, готувався до цього процесу. Знов переглядав скляні провідники, що ними циркулювало по складній апаратурі прозоре жовте мастило.

Всі нетерпляче чекали, позираючи то на адміністрацію, то на американця, що сидів біля регулятора і щось длубався в його середині.

За гідростанцією, нагорі щитового відділу, вже готувалися до підймання шандарів, щоб впустити дніпрові хвилі до турбінних труб. Чекали, поки Фред підготується до пуску

і сповістять їх телефоном про те, що все готово, щоб прийняти на лопаті воду. Але вже півгодини минуло, а Фред мовчить. Помітивши, що всі зосередили на ньому увагу, він схопився й побіг до телефонної будки, гадаючи, що там уже нема нікого. Хотів сповістити про свою готовість, але, не переступивши навіть і порога, знов наче попечений, вискочив із дверей, приховуючи в нарочитій похмурості, зосередженості свій сором. Знов почав топтатися біля регулятора, колупатися в апаратурі, непомітно вичікуючи, доки звільниться телефонна будка.

А час минав. Кожна хвилина здавалася годиною. Думали, що в щитовому відділі неготові до пуску води; лаяли про себе їх за млявість, а ті, нетерпляче чекаючи розпорядження знизу, й собі лаяли їх за те, що так довго там пораються.

Зрештою Гапоненко звернув увагу на відволікання пуску. Глянув на повільні рухи Фреда біля регулятора.

— Стоп! — тихо вигукнув, зрозумівши, в чому річ. Він згадав, що біля аварійного телефону генератора поставлено хоч і найкращого чергового, якому можна довірити відповідальну роботу, але то була Маруся.

Швидко підбіг до будки, щоб змінити її. Фред, помітивши, що Маруся вийшла з будки, хутко сповістив про свою готовість.

Нарешті шандори підняли, і вода з шумом сповнила спіральну камеру.

Монтажники у своїх чорних спецівках вишикувалися на високому дерев'яному пакункові, мов матроси на палубі перед парадом. Нетерпляче чекали наслідків своєї роботи.

Фред сів на стільчику біля регулятора, що скидався на коштовний бронзовий пам'ятник, крутнув за коліщатка. Ворухнулися на циферблаті чорні й червоні стрілки. А внизу під бетонною підлогою з глухим придушеним шумом вдарило водою в лопаті турбіни: почулося під ногами двигіння. З шумом метеора рвонулися в кратері між статорними обмотками генераторні полюси...

V

Свято урядового пуску Дніпрогесу.

Людське море заливало новий просторий надбережний майдан. Хвилювалося навколо величезних турбін, бурхливо кипіло, як трохи далі, ген через греблю, водоспади. Всі косогири, насипи, бетонний завод, надбережні будівлі, всі підвищення — обліплені були людьми. Кожному хотілося взяти участь у святі історичних перемог на Дніпрових, п'ять літ тому диких, берегах.

Шахматними клітинами вишикувалися військові колони. Над головами червоним полум'ям майоріли прапори. Сотні

мідних труб, виблискуючи на осінньому сонці, сповнювали майдан молодю музикою. І здавалося, вони ще вище підносили чіткі корпуси гідростанції, що гордо виступали над майданом на бурхливому тлі свята, ще збільшували її міць.

Сповнюючи повітря переможним гуркотом, низько кружили літаки. Гуркіт сталевих птиць, спів генераторів, звуки оркестрів, гомін тисяч людей, шум водоспадів — все це зливалось в одну гармонію радощів.

Я пробивався між тісним натовпом, шукаючи очима Гапоненка. Ще вчора ми умовилися неопімінно зустрітись тут, на майдані, щоб укупі святкувати свою перемогу. Але ми не передбачили такого потоку людей, в якому важко було знайти один одного.

З великими труднощами пробився я до трьох центральних трибун, що вже мали на собі понад 50 делегатів, кореспондентів, письменників, представників радянської країни й закордону.

Перед самим відкриттям свята гомін ушух. Замовкли й оркестри. Хвилиenne напружене чекання.

Десь іззаду почувся оплески, далі ширше й ширше розсипалися вони в людських хвилях. Загриміла могутня овація назустріч представникам партії й уряду.

Ще більше сколихнулися людські хвилі, гойднулися через увесь майдан і штормом ішли до трибун.

Голова уряду став у центрі трибуни біля мікрофону, показав рукою на величезний скляний фасад нової гідростанції. Звідти линув могутній спів генераторів. Слово голови уряду країни рад голосно залунало:

— Дніпрельстан збудовано!

Найпотужніші радіостанції вмиль підхопили це повідомлення й рознесли по всьому світу:

— Дніпрельстан збу-до-ва-но!

Гучні голоси радості, бадьорий грім „ура“ обірвали і попили промову голови уряду. Вмиль дзвінко, протяжно загуділи тисячі гудків. Задрижала земля, — то рвонули громохкі вибухи, і рештки історичних скель, де ще недавно гуляли махновські банди, в густих рудих копицях диму полетіли в небо.

„Дніпрельстан збу-до-ва-но!!!

На трибуні для закордонних представників кривилися в декого обличчя, незадоволено, криво посміхалися на величезний, могутній, сповнений непоборної сили, волі й енергії урочистий робітничий океан.

Біля трибуни я теж не найшов Гапоненка.

Аж пізно ввечері, коли у вогняній заграві учасники мітингу розійшлися по новому соціалістичному мосту, розтяглися по шляхах від гідростанції на гору — в один бік, і безкраім конвеєром через греблю — в другий, я зустрів

Гапоненка. Його важко було впізнати. На ньому вже не було сірої забрудненої спецівки. Шейотовий темно-синій костюм лагідно обтягав йому широкі плечі. На голові сірий капелюх, шовкова краватка спід біленького комірця злягла на груди.

— Що, не впізнаєш джентельмена, — попередив мене жартівливим запитанням. Він був сьогодні у надзвичайно бадьорому настрої. Від нього так і пахло молодістю і життєрадістю, хоч літа його, як він сам говорив: „мов сонце, що звернуло вже до заходу“.

Ех, вечірні літа мої! А життя, ти ж поглянь, мов на весні ранкове сонце! — Повів рукою на безліч будівників і гостей, що святково пливли на тлі гомінливої гідрофортеці. Шалена ріка, піднята могутніми сірими грудьми на три десятки метрів угору, береги, місто, гідропоруди і небо — все запорошено барвистими рясними сузір'ями. Мов на картині застигли брутатні водоспади греблі, що виривалися з освітлених вогняних прогонів. І лише шалений шум, мов там мчав залізницею величезний конвеєр швидких поїздів, говорив про могутні водоспади, як живу дійсність.

Горить вода.

Електричним полум'ям поїнялися шлюз, гребля, могутні корпуси гідростанції і нове соціалістичне місто.

Серед шуму ріки чітко вирізблюється монотонний спів велетенських гідрогенераторів. І відчуваєш, як мчигь від них металевими жилами, підведеними на щоглах під блакить, через Дніпро в місто, на заводи, степи непоборна сила.

Ми повільно вийшли на гору, де білими корпусами вишикувалися новозбудовані їдальні й контора монтажників. Там, де були вони раніш, тепер вирувала й пінилася вода. З цього місця ще мальовничіше розгорнувся перед нами вигляд нової електрофортеці.

Біла веранди їдальні, на площі між плакатами й гаслами, стояв новісінський трактор і маяв у повітрі червсним прапором.

Гапоненко підійшов до нього, легенько вдарив по сизих крилах, витяг з кишені блокнот і бадьоро з гордістю промовив:

— Зараз „ми“ дамо „вам“ звіт. Ось як виконали ми умову: це наслідки добровільних походів, — показав на трактора. Тепер наш Августинівський колгосп один із перших у районі. На зміцнення ми їм ще й цього „коника“ в подарунок. А головні наслідки нашої борні — наслідки монтування. Ось, дивись, — показував на цифри у блокноті. Першу турбіну замість 90 днів змонтували за 37, другу — за 36, третью — за 33, четверту — за 30 і п'яту — за 20!

— Де ти бачив такі темпи? — смугляве поголене його обличчя запломеніло радістю.

— А от як зросли наші люди: Попов — бригадир, Клімов — бригадир, Сагайдак — бригадир, Федічкін — бригадир! А Пузняк і Уральський вже застосовують наш досвід на інших будів-

ництвах. Усі монтажники, що рік тому чорноробами прийшли до нас,—тепер висококваліфіковані, з них навіть уже виросли й бригадири.

Про себе Микола Іванович тут промовчав. Але я й без того знав, що він прийшов сюди звичайним монтажником, потім став майстером, а зараз уже виконроб.

— Ну, а „містерів“ наших, — підвищив він голос, — за відданість роботі уряд нагородив орденами трудового червоного прапора. Ним нагороджено і нашого старшого виконроба Пишницького.

Повз нас безнастанно пливли юрби бадьорого люду. Пливли вниз до гідростанції, потім сходили бетонними сходами на високий щитовий відділ і сунули на греблю. Одна група молоді зупинилися коло нас.

— Здається свої? Зі святом вас! — задзвенів голос Марусі.

Поруч неї привітливо посміхнувся спід чорного бриля молодий інтелігентний юнак. По голосу я впізнав Попова. На грудях йому щось блиснуло. Сагайдак радо вихопився з юрби, підскачів і поздоровкався, але його вмить знов підхопили й потягли. Клімов теж був тут з товаришами. Бадьоро на ходу кинув нам привіт із переплетеної живої колони і махнув зеленим картузом, немов із корабля, що відпливав од берега.

— А оце тобі не наслідки? — показав з піднесенням Микола Іванович на живу бригаду молодих вантажників, що поступово вливалася в безкрай людський потік.

— Тебе цікавлять мої особисті результати? Ось вони.

Відхилив рукою полу піджака і з його білої сорочки блиснули на грудях барвисті іскорки; на червоному бантику неначе розцвів вогняним цвітом орден Леніна.

— Ним нагороджено й Попова. Та це все наслідки наших зобов'язань. А твої? — охоплений промінням перемоги поглянув Микола Іванович своїми вночі темнуватими очима.

— Книгу нам, книгу! — бадьоро прозвучала категорична вимога. Я витяг спід пахви цю повість і передав її в його руки:

— На, читай!

Гапоненко зсунув з бронзової лисини капелюха, перегорнув кілька друкованих на машинці сторінок, глянув на освітлений густий ліс щогол головної підстанції, на кривавобурі водоспади, на осяяну греблю, вогневі скляні стіни гідростанції, олив'яний фонтан у відводному каналі, де ще так недавно була паща логовини, сповнена людським кипінням. Дивився і ніби читав на цьому барвисто-бурхливому фоні героїчні свої кроки і кроки мільйонів товаришів.

А небо, позагравлене синє небо ще більше загорілося, обсипане Дніпром рясними сузір'ями і на сплетінні довгих прожекторних струменів — загойдалося воно над бурхливим вогняним гідротитаном.

ВІДЇЗД

Кожен рік, — здавалось, — полустанок.
 Вулиці тікали до Неви,
 А трамваї — на Майдан Повстання,
 Де востаннє цар передостанній
 Пугало¹
 коня свого здавив.

Виїжджаю... Пломенів світанок...
 Кожен рік, — здавалось, — полустанок.

Мимо мармурових римських грацій
 До вокзалу пролетів трамвай.
 Вже й Майдан Повстання.
 — Стоп! Стрівай!

Зліз.

— Ну, що ж, гляди, не підкачай!
 Передай їм досвід лєнінградців
 В боротьбі за плани Ілліча... —

Попрощалися зо мною друзі.
 Ранок пломенів на виднокрузі.

Тихий ранок тоді стояв.
 На пероні: вона та я.
 Я — веселий такий, а вона
 Ніби, бачу, чогось сумна.

Чом на лицях тобі залягла
 Ця тоска, дорога псковітянка?
 У Хібінах не гірші світанки,
 і не менш бойової діла.

Бо однаково: тут чи там...
 Ось газета, бери, читай:

¹ Пугало — пам'ятник Олександрові III-м., що стоїть на Майдані Повстання, проти Московської вокзалу в Ленінграді. Після революції під пам'ятником були вибиті вірші Д. Бедного: „Пугало“.

„Мой сын і мой отец при жизни казнены,
 А я пожал удел посмертного бесслав'я,
 Торчу здесь пугалом чугуны для страны,
 Навеки сбросившей ярмо самодержавья“.

„Хібіни. Кіровські рудні
— Збільшено здобичу в грудні“...

Отже, іду в Хібіни, щоб
Увімкнути в коло праці,
Як і друзі мої — лєнінградці;
Щоб скорити сувору Лоп.

Бо в записаних на воді,
Кращих віршах моїх молодих
Я напружено мріяв завжди
Про суворий північний дих,
Про походи в країни, де
Не було ще ніколи людей,
Щоб прославити відкриття
Нові землі, людей і життя!
Не хвилюйся ж, моя любов,
Бо і там наша радість, бо.

Де Лопарська лежить вуоём,
Де Лопарська тече Іок,¹
Там герої моїх поем
Героїчний зробили крок.
Там героїв наших поем
Героїчний лунає крок...

Ну, бувай, підставляй вуста.
Не сумуй, напишу листа...

Люба дівчина молода.
Соромливо навкруг погляда.
Радо в очі мені загляда
Люба дівчина молода.
Потім каже:
— На довго? А втім... —
Павза.

Пугало затремтів,

Захитався перон...

Задубів

У тумані вокзал...

і по-оніс

До Хі-бін,

До Хі-бін!

До Хі-бін!!

Паровіз,

Паро-віз!

Паро-віз!!

¹ Вуоём — долина (лоп.) Іок — ріка (лоп.).